

O proměnách v lidském čase

*historická úvaha PhDr. Zdeňka Černoorského,
člena Českobratrského evangelického sboru salvátorského*

Vzpomínky na opravu chrámu

po jeho stavební rekonstrukci a znovuotevření v lednu 1996

*vzpomínky Alfréda Kocába,
emeritního faráře Českobratrského evangelického sboru salvátorského*

1. Předmluva

„Habent sua fata libelli.“ Tento latinský povzdech Terentia Maura nad pohnutými osudy knih z r. 1286 platí o všech výtvorech lidské činnosti. Jejich úděl bývá spletitý, převratný a nepředvídatelný. O tom se přesvědčujeme i u českobratrského evangelického chrámu U Salvátora na Starém Městě.

Když jsem totiž - a s radostí - přijal nabídku k této úvaze, neuvědomil jsem si, jak komplikovaného úkolu se ujímám. A čím více jsem se dozvídal z historie kostela, tím silnější byl pocit, jak málo toho vím. I kdybych se omezil jen na budovu, pokud sloužila protestantskému účelu, zůstanou v této úvaze - snad již navždy otevřená - bílá místa. Neklademe si za cíl dokonalost, především v pokoře před Nejvyšším.

Budova (původně soustava budov) měnila totiž v průběhu doby svou podobu i zaměření. A to nejen podle toho, zda její prostory lidé využívali k duchovním nebo světským cílům. Člověkem byla vystavena proměnám, jimž se nevyhnuly ani dějinné katastrofy. V době, kdy byla založena a budována, byla německou luterskou svatyní a školou a zároveň výraznou ukázkou náboženského, kulturního a uměleckého života předbělohorské Prahy.

1 2. Úvodní poznámky

Mistr Jan Hus, Jeroným Pražský a Mikuláš z Drážďan byli katolickou „inkvizicí“ věrolomně vylákáni k odpovědnosti, exkomunikováni a jako kacíři odevzdáni světské moci, odsouzeni a pro vystrahu veřejně upáleni; Jan Milíč z Kroměříže zemřel ještě před odsouzením v avignonském papežském vězení. Na této kruté skutečnosti nezmění nic ani revize rozhodnutí kostnického koncilu roku 2000 u Jana Husa.

Než se dostaneme k jádru věci, bylo by nejspíš ku prospěchu, abychom si oživilí - alespoň v obrysech - počátky výrazných reformačních snah v Čechách. Silné a výbušné protestantské hnutí se u nás vyvinulo na začátku patnáctého století. Stalo se tak v prostředí široce sdílené nespokojenosti s domácími církevními poměry a pod výrazným vlivem spisů Johna Wiclefa (1320-1384), bezprostředně pak na základě učení a zejména působení významného českého reformátora církve Mistra Jana Husa (1372-1415) a jeho předchůdců a současníků, Jeronýma Pražského, Jana Milíče z Kroměříže, Jakoubka ze Stříbra, Mikuláše z Drážďan, dále Petra Chelčického, Jana z Příbrami, Jana Rokycany, Jana Želivského a dalších, z nichž mnozí za své přesvědčení položili život.¹

Šlo v podstatě o návrat k prožívání biblického poselství v jeho prostotě a opravdovosti uprostřed často bezbřeze uvolněných mravů, zejména tehdejšího katolického kléru v celé jeho hierarchii (až po papežské schizma). Ten chápal vznikající české husitské hnutí, jehož znakem se stal kalich a nově budované církevní struktury, jako sektářské a - aniž se zbavil příčin neutěšených poměrů ve svých řadách - snažil se „české kacíře“ silou moci světské vymýtit, a to všemi prostředky. Zpočátku to byly důkladně připravované a nákladně pořádané křížácké výpravy.

Jak známo, všechna tato trestná tažení (k nimž vybízela v určité době i Johanka z Arku, později sama upálená jako kacířka) skončila pro tehdejšího císaře a papeže (i ostatní představitele světské a církevní moci evropského katolického světa) výrazným a ponižujícím neúspěchem. Proto také nakonec v letech 1432-1436 došlo na koncilu basilejském mj. k realizaci snah

o vyjednávání vrcholných představitelů kléru a katolických teologů s českými odpadlíky - v něm se využívalo různých rozmišek především mezi domácími představiteli vyznání pod obojí způsobou (utrakvisty).

Nakonec se z původních asi 12 požadavků české strany podařilo usmlouvat 4 tzv. kompakтата, jež pak byla do kamene vytesána kolem kaple Božího Těla na bývalém pražském novoměstském Dobytčím trhu (dnes Karlově náměstí).

Autorita koncilu však začala již klesat a papež, jehož vážnost na žebříčku katolické církevní hierarchie naopak stoupala, kompakтата písemně nestrval. Na druhé straně - proto, že přes vyhlašované a tesané vítězství české strany čeští utrakvisté vůbec na vyjednávání přistoupili a pro zjevně ústupovou taktiku při vlastním projednávání svých zásad ztráceli důvěru mnoha svých věřících, kteří se vraceli ke zdrojům víry, za niž jejich předci a předchůdci tak urputně bojovali.

Proto se shromažďovali, čím dál ostřeji vyjadřovali svůj nesouhlas a roku 1457 - a po vnitřním ujasňování definitivně 1490 - vytvořili na nekompromisních zásadách učení Petra Chelčického organizaci Jednoty bratrské, která i když potlačila krajní tendence, nemohla být vládnoucí církví podobou, nyní starotrakvistickou (a už vůbec ne katolíky) přijímána, natož uznávána; obě strany ji prohlašovaly za kacírskou sektu.

Na území našeho království pronikali však také němečtí protestanti, stoupcí Martina Luthera (1483-1546), zásadní odpůrci papeže i katolické církevní hierarchie. Roku 1530 vytvořili luteráni (Ph. Melancton) církev vyznání augšpurského a jejími členy se stávali často zámožní měšťané i páni v Praze, v tehdy vzkvétajícím a od r. 1583 rezidenčním a stále významnějším městě monarchie² - oficiálně Svaté říše římské národu německého.³ Obě vyznání sice nejen v Praze existovala a využívala ke službám Božím dobrodiní některých kněží církve podobou, leč pro německy hovořící vyznavače šlo - marná sláva - o trpěné provizorium.

A nyní se přeneseme do roku 1526, který byl pro český národ - alespoň podle tradice - osudový. Do roku, kdy v bitvě s Turky u Moháče zahynul poslední mužský člen rodu Jagellonců. Situace se zdála být celkem jednoduchá. O nástupnictví bylo již roku 1515 rozhodnuto, když mezi Jagellonci, kterým šlo o hegemonii v tehdejší světě, byla uzavřena nástupnická smlouva na královských trůnech českém a uherském.⁴

3. Habsburkové v Čechách

Jenomže... Jenomže o trůn uherského a českého krále se intenzivně zajímali také tehdy protestantští bavorští Wittelsbachové, podporovaní protestantskými představiteli českých stavů. Avšak nejen na základě předchozí smlouvy Vladislava Jagellonského s Maxmiliánem I., nýbrž také díky obratné a mnohdy bezohledné politice a diplomacii Ferdinanda I. se podařilo arcivévodům rakouským - Habsburkům zvítězit.

Mezi sliby, které českým stavům - podle tradice z 80 % protestantským - nový král dal, patřila i přímluva u papeže o uznání přijímání pod obojí způsobou (tedy chléb a víno z kalicha). A tomuto

2
Praba, která přestala být rezidenčním městem po prvním probraném českém starovském protihabsburském povstání z let 1547-8, tehdy měla se svými 50 tisíci (16:16) nejméně dvojnásobek obyvatel Vídně.

3
Svatou říši římskou tehdy tvořil konglomerát katolických a později reformančních (luterských) států a státek, z nichž bylo království České po království Uherském územně nejrozsašlejší; proto tolik záleželo katolickému kléru a vůdčím představitelům této monarchie, aby zde byl reformační duch co nejvíce potlačen, k čemuž mělo přispět i přestěbování rezidence do Prahy, kde se velmi těsně stýkalo původně český mluvící obyvatelstvo s původně německým mnohým k nerozeznání.

4
Nástupnická smlouva byla dotvořena personálně, a to sňatkem Anny Jagellonské, dcery Vladislava II., s Ferdinandem I. roku 1521 a posléze (1522) mladšího Ludvíka Jagellonského s Marií Habsburskou, jež po smrti svého manžela projevila své vlny v Nizozemí.

5 Stalo se tak vlastně až 150 dramatických let poté, kdy roku 1414 Jakoubek ze Stříbra (ještě v rámci katolické církve) poprvé podával z kalicha.

5 slibu kupodivu dostal, neboť jej poté mohl použít jako politickou zbraň. V této souvislosti je důležitá okolnost, že již roku 1556 Ferdinand I. povolal do Čech nový, militantně budovaný katolický mnišský řád - jezuity, aby všemožně a systematicky potírali nekatolíky.

Papež Pius IV. tedy povolil roku 1564 přijímání z kalicha, ovšem pouze v zemích koruny české.⁵ Žádal jediný „nepatrný ústupek“: že totiž strana podobojí, kališníci, podle názvu stoupenci Husovi, se podrobí jako nevyšší autoritě papeži. A utrakvisté, mnozí sice formálně, se podřídili. Od té doby můžeme za skutečné, v té době oficiálně uznávané evangelíky považovat pouze členy Jednoty bratrské a v zemi žijící luterány; vyznavači heidelberského vyznání a kalvinisté (J. Kalvín 1509-64), k nimž měli členové Jednoty nejbližší, k nim patřili samozřejmě také, ale ti byli v našich zemích považováni staroutrakvisty za odpadlíky.

6 Na základě tohoto císařského nařízení byly zrušeny bratrské sbory v Mladé Boleslavi a Týně nad Vltavou, na některých panstvích byli členové Jednoty bratrské nuceni k rekatolizaci, jako tomu bylo např. na panství Jaroslava Bořity z Martinic, pána na Směčně.

Habsburskou protireformační náboženskou politiku prosazovali i přímí následníci krále Ferdinanda I., přizpůsobující taktiku s větším důrazem buď na sliby anebo na zákazy. Maxmilián II. (1564-76) více sliboval a tím také přiměl roztržštěné protestantské hnutí v Čechách (vyznání utrakvistického, augšpurského a Jednotu bratrskou) vypracovat a r. 1575 na zemském sněmu zveřejnit společnou tzv. českou konfesi (vyznání víry), kterou ovšem písemně nestvrdil. Dalo by se čekat, že se tato jednotná konfese dá lépe bránit - ale rozhodně proti ní lze také snadněji vystupovat.

7 Hrabě Jindřich Thurn, nejradikálnější vůdce českých stavů, se za „české války“ proti Ferdinandovi stal vrchním velitelem (generalisimem) stavovských armád.

7 Stejnou náboženskou politiku prosazoval ovšem rovněž Rudolf II., syn a nástupce Maxmiliána II. Ještě roku 1602⁶ vyznání Jednoty bratrské jako sektářské zakázal, odvolává se při tom na zákaz zemského sněmu (svatojakubského mandátu) z r. 1508. Teprve po uzavření libeňského míru 1608 (pro vydatnou pomoc českých pánů císaři v tehdejší boji proti mocenským nárokům jeho bratra Matyáše) se protestantským stavům podařilo pod vedením Jáchyma Ondřeje Šlika, Václava Budovce z Budova a Jindřicha Matyáše z Thurna⁷ přimět císaře Rudolfa II., aby podpisem stvrdil, a tedy vydal známý náboženský majestát, jímž veřejně uznával jak Jednotu bratrskou, tak luterány, tedy konfesi českou, jako oficiální v království Českém.⁸

8 Zde bychom si dovolili zdůraznit, že podle augšpurského míru bylo uznáváno pro panovníky v říši pouze vyznání římskokatolické a luterské; poddaní měli svého panovníka poslušně následovat. V českých zemích byla tedy stvořena výjimka, jedinečná v celé tehdejší Evropě.

Zdržme se nyní chvíli u Rudolfa II. Bylo o něm napsáno již tolik stránek, že snad nic nového povědět nelze. Leč přec se dá vyvodit nejen jeho výchovou na španělském dvoře podporovaná katolická zbožnost, nýbrž i „odbojnost“ (i když mnohdy pouze načas vyvzdorovaná), proti příbuzenskému kaceřování španělských Habsburků z Madridu, popř. z Escorialu, a samozřejmě i proti neustálému vymáhání pozornosti ze strany katolického kléru. A to mohl být také jeden z uváděných důvodů k podepsání majestátu. U španělských Habsburků a samozřejmě papeže (a katolického kléru vůbec) to přispělo k zostření odporu proti Rudolfovi II. a posloužilo jako pádný argument k jeho „rezignaci“ na trůn nejprve římského císaře, posléze krále uherského a českého atd. již před jeho skolem (+1612).

Nepopíráme, že projevy šílenství (ať už způsobeného čímkoli) zde byly; byl náladový, popudlivý, bez vůle rozhodovat zejména v nepříjemných politických záležitostech (hovoří se o čím dál tím větší nechuti vládnout). Tyto jeho vlastnosti však za jiných okolností nemohly vadit a nemusely být „vyvážovány“ v dosavadní mocenské politice Habsburků ambiciózním, leč dosud celkem neúspěšným a „zakomplexovaným“ Matyášem, který v letech 1611-19 Rudolfa II. na českém trůnu a poté i jako císaře Svaté říše římské národa německého nahradil.

4. *Majestát Rudolfa II. a luteráni*

Ale vraťme se k ústřednímu tématu naší úvahy. Roku 1609 (9. července) byla tedy na základě tzv. náboženského majestátu Rudolfa II. v českých zemích povolena jednak Jednota bratrská, jednak církev luterská. Nastalého období, na které se čekalo, mělo a muselo být využito k intenzivní činnosti, zvláště když se za císaře Matyáše podařilo daný stav ještě udržet.

Jednota bratrská získala Betlémskou kapli a kapli Jana Husi na Újezdě (a do listopadu 1618 si také pro svoje účely s vynaložením značného úsilí upravila z již existujícího kostelíka Šimona a Judy kapli na Starém Městě pražském).

Naproti tomu přinejmenším stejně silné obci pražských Němců protestantského vyznání žádný takový - alespoň z jejich hlediska přiměřený - kostel nabídnut nebyl. Přitom německá komunita (od druhé poloviny 16. století převážně luterská) žila v Praze od nepaměti.⁹ Pokud jde o služby Boží v němčině, píše se většinou o nedostačujícím provizoriu ve staroměstské kapli sv. Kříže většího v klášteře cyriaků (severně od kostela sv. Ducha)¹⁰ a novoměstské kapli Božího Těla na již zmíněném Dobytčím trhu. Uvědomme si, že při těchto kostelech neexistovala - a ani nemohla existovat - německá luteránská škola, která byla v té době pochopitelně považována za zvlášť důležitou.

Proto se také představitelé luterské církevní obce, vedení dr. Mathiasem Hoë a vydatně podporovaní Jáchymem Ondřejem Šlíkem, významným členem české zemské šlechty, ředitelem konzistoře podobojí a jejím defenzorem, rozhodli obrátit vypsáním sbírky na tehdejší protestantskou Evropu. Výnos peněžní sbírky byl nad očekávání vysoký a umožnil pražským luteránům vybudovat hned kostely dva.

Jako prvotní úkol však bylo r. 1610 rozhodnuto vystavět školu, která se pak stala (po tři sta let, až do úprav exteriéru kostela na počátku tohoto století) součástí budovy Salvátorského chrámu, jak ji lze ještě dnes spatřit na Langweillově modelu Prahy, expozičně umístěném v Muzeu hl. m. Prahy. Zájem o tuto školu byl značný, protože při jejím otevření v listopadu r. 1611 se do jejích 6 tříd přihlásilo prý 206 žáků.

Šlo nesporně o rozhodnutí nejen konfesijního, nýbrž i jazykového významu. Poté byly v krátkém sledu za sebou (1611 až 1613 a 1614) vybudovány kostely Nejsvětější Trojice na Menším Městě pražském (dnešní Malé Straně, tehdy ještě blíže k panovnickému dvoru a obydlené především Vlchy, tedy Italy, což tu uvádíme kvůli odvěké revnivosti mezi vltavským pravobřežím a levobřežím, která se přenesla také na pražské německé luterány) a sv. Salvátora na Starém Městě, kde nejvíc luteránů žilo a působilo.¹¹

9

Její migrace začala ve větším měřítku za přemyslovské kolonizace a nabývala na intenzitě převážně tehdy, když se z města, správně z měst pražských, stávala rezidence císařova dvora. Zvláštěního důrazu tento fenomén získával zejména za Rudolfa II., přičemž většina německého patriciátu se bláslila k tebdy ještě vítěznému luterskému vyznání.

10

O tomto starobylém kostele a klášteře, na jehož místě stojí od r. 1893 základní (původně obecní) škola, podrobně viz 22:493 a 16:110-1. Jde o dům č.p. 889/I.

11

K tomu ještě poznámka pro úplnost, totiž, že vedle německých luteránů vyskytovala se v Praze i jazykově komunita luteránů českých - ti se rekrutovali z novoutrakovitů.

12 5. Malostranský kostel

Ve 24;3 se dokonce uvádí, že šlo o český kostel (tschechische Kirche). Publikaci k prostudování zapůjčila H. Bouzková.

13

Díky ochotě ředitele Muzea bl. m. Prahy dr. Z. Mlýky jsme si mohli prohlédnout 6 skic G. M. Filippiho k tomuto kostelu – MMP inv. č. 8.855. Cit 15-41-3. Pro úplnost dodáváme, že Poche (16;156) uvádí, že věž byla postavena až r. 1669; původně tedy nebyl realizován Filippiho návrh. Z toho plyne, že malostranský trojický kostel byl rovněž bez věží jako staroměstský Salvátor.

14

Pro úplnost je třeba uvést, že to byl již třetí staroměstský kostel tohoto zasvěcení, z nichž první je v areálu Anežského kláštera (gotický), druhý při Klementinu (renesanční).

15

Za povšimnutí stojí, že zveřejněná má salvátorský chrám nápadně podobné prvky s kostelíkem sv. Rocha na Strabově, který dal vybudovat v letech 1602-1629 sám panovník, a prý (např. 16; 138) i zdvojenými okny s ženskou stropou v přístavcích Pinkasovy synagogy. D. Líbal (13; 275) pak považuje autorství „dosť tajemného“ J. D. Barifis - v souvislosti s připisováním také jiné staroměstské starobě - u novostavby luteránského Salvátora za „silně nepravděpodobně“. V publikaci vydané rovněž r. 1996 (Kučerá, J.- Líbal, D.: Z mapy UNESCO. Nakl. Akropolis Praha, s. 141) však vypovídá, že „autorství kostela se přisuzuje Giovannimu Dominiku Barifis, uznávanému za nejčelnějšího stavitele pozdní renesance a manýrismu“. Jinak přijetí Barifis nebylo v Praze neznámé (12; 199); jeho nositelé Ambrogio a Benedetto měli vybudovat (rovněž s použitím 3 zdvojených oken) někdy v 80. letech 16. století jedno křídlo malostranského Michnovského paláce (Tyršova domu). G. D. Barifis zemřel r. 1647.

16

Ve 24;3 se upřesňuje, že se tak stalo 3 roky a 2 měsíce od započetí stavby (27. 6. 1611).

17

Podle archeologicko-geologických průzkumů ze šedesátých let konaných v rozsáhlejších okolí chrámu by měla stát jeho budova na podloží maninské terasy, která začíná zbrubou v místech kostela malostranského Mikuláše a pokračuje k severovýchodu, přerušena korytem Vltavy. pozmeněno (7; 87). Skody vyjmenované (a cit. tamtéž v pozn. aparátu) lze pokládat za poněkud zveličel.

O malostranském luterském kostele se toho dozvídáme z literatury poměrně málo¹², jistě mj. také proto, že v jeho prostorách byl později umístěn jeden z nejvýznamnějších protireformačních barokních chrámů se světoznámou soškou Pražského Jezulátka (tam je od r. 1628). To však neznamená, že bychom se o něm alespoň nezminili.

Kostel sv. Trojice byl vystavěn pod bývalým petřínským špitálním hřbitovem, nad nímž od r. 1586 stál obecní kostelík Mistra Jana z Husi, předtím hojně užívaný také německými luterány malostranskými. Luterský trojický kostel byl vybudován v letech 1611-13 podle projektu Giovanni Maria Filippiho, Rudolfova hradního architekta, jako přechodný typ, v jehož pozdně renesančním stylu (manýrismu) se hlásily již prvky italského baroka. Průčelí bylo otevřené na západ; bylo bez štítu, s kruchtovým oknem lunetového tvaru (trojitě horizontálně členěným). Mezi ním a portálem, který byl daleko později zasazen - spojen zídkou - vedle nového barokního průčelí, byl patrně umístěn projektovaný vlys.¹³ Podle plánu projektované věže však postaveny nebyly.

Je až obdivuhodné, s jakou pietou ten, kdo na přání nových majitelů - karmelitánů (jimž byl kousek od chrámu vystavěn honosný klášter), zcela přeměnil v letech 1636-44 vzhledem k budovanému klášteru dispozici původního chrámu na východ-západ, přistupoval k realizovaným záměrům Filippiho, když prolamoval nové kněžiště, zatímco původní, poskytující více světla prostoru kostela, musel odstranit. Barokní průčelí pak zakončil vysokým štítem se sochou P. Marie Vítězné, již byl karmelitány kostel zasvěcen.

6. Stavba Salvátorského chrámu

A nyní konečně k luterskému chrámu sv. Salvátora¹⁴. Byl projektován skutečně velkoryse, jak se na sociální postavení německých luteránů žijících a působících v Praze slušelo. Za jeho autory jsou proto považováni buď G. M. Filippi, anebo severoitalský architekt Jan (Giovanni) Dominik [de] Barifis.¹⁵ Projekt Salvátorského chrámu pak realizoval v letech 1611-14¹⁶ stavitel Jan Kryštof (J. B. Christoffen z Graubündenu ve Švýcarsku).

Pozemek na rozhraní Starého Města a měst židovských r. 1610 zakoupil a luteránům postoupil hrabě Jáchym Ondřej Šlik, a to na místě starobylého domu s rozsáhlým dvorem. Protože ve zdejší podloží byly a jsou - jak je tradičně uváděno¹⁷ - tekuté písky, musela se stavba celé trojlodní budovy i původní přilehlé fary zakládat na masivních dubových pilotách (na nichž mimochodem spočívá podnes).

Budova chrámu byla k západu otevřena průčelím zakončeným patrně krásným renesančním (stupňovitým) štítem s kulatým oknem. Pod ním byla nejspíš nad sebou uložená kruchtová okna lunetového tvaru a horizontálně členěná. O celkovém stavu původního portálu však hodnověrně informováni nejsme (projekt i podrobnější znázornění chybějí).¹⁸

Po zvážení všech dostupných a zveřejněných literárních a ikonografických pramenů a argumentů se nabízí přesvědčení, že původní Salvátorský chrám - stejně jako (ovšem proti projektu) malostranský kostel - věže neměl a místo nich byla umístěna věžička uprostřed střechy. Namísto nynější věže byla do výše střechy, lépe řečeno postranních lodí, vybudována dvě schodiště na emporu, později kruchtu. (Tomu nasvědčují šikmá okénka na průčelí přiznávající schodiště, velice podobná, jak jsem se přesvědčil, schodištím přiléhajícím v Praze např. ke Španělskému a Vladislavskému sálu na Pražském hradě.)

Dá se říci, že šlo o prostorově účelně prokomponovanou stavbu kostela bazilikálního typu, navíc zvenku výrazně vyšší než dnes - výškový rozdíl byl způsoben jednak tím, že původní střecha (s vikýřovými okénky na povrchu) měla strmý gotický ráz, jednak tím, že při vyrovnávání navigace vltavského břehu byl povrch rozšířen středověké Kostečné ulice o 160 cm zvýšen.¹⁹

Vnitřní prostor hlavní lodě byl sklenut při výstavbě v letech 1611-14 do výše 20-21 m a zakončen valenou klenbou s výraznými freskami. Fresky se - částečně pouze v obrysech - zachovaly podnes; pokud tomu tak není, tvoří to podhoubí pro různé rozporuplné výklady. Autor této úvahy došel k závěru, že většina poškození původní stropní výzdoby mají na svědomí následky „josefínského rozumového barbarství“, nejspíš dlouhodobého tepelného působení mincovny, jejíž tavicí část zde byla v první půli 19. století umístěna.

Dominantou nástropní freskové výzdoby je obraz Salvátora obklopeného anděly, který po poslední opravě r. 1995 vynikl všemi zvláštnostmi své krásy. Za jeho autora je považován D. Hlaváč²⁰. Protože podle našich informací působil tento málo známý malíř (připomenutý v r. 1723) až na konci 17. století, bylo by možno nadhodit otázku, zda obraz skutečně zdobil hlavní klenbu luterského chrámu již r. 1614. Jestliže ano - a to je nejen z historického, leč i architektonického hlediska víc než pravděpodobné, lze D. Hlaváče považovat za úspěšného renovátora původního, luterského obrazu Spasitele po požáru r. 1689; tomu by odpovídala také zmínka Hlaváčova současníka J. F. Hammerschmieda.²¹

Nad obrazem a pod ním jsou umístěny dva rozdělené nápisy. Bližší slovně vyjadřuje zasvěcení chrámu (D[omi]NO N[ost]RO SACRUM, tedy: Zasvěceno Pánu našemu), ve větším plánu druhého nápisu (SALVATORI TOTIUS MUNDI IESU CHR[ist]O, tedy: Spasiteli celého světa Ježíši Kristovi) doložený biblickým citátem ze Sk 4,12 (NON EST ENIM IN ALIO ALIQUO SALUS, tedy: V nikom jiném není spásy). Tyto nápisy tvoří s centrálním obrazem Spasitele nad presbyteriem významový i ornamentální celek.

Směrem na západ od této stěžejní obrazové a slovní fresky, uměřeně barevně komponované, následuje část, již můžeme chápat jako obrácení k světským okolnostem,

18

Podle jedné kresby F. B. Wernera (skicované patrně při pobytu v Praze 1752, i když podoby značně deformované) mohla mít užití okna náboře kruhovitý tvar (16; 500). Jinak, pokud se týká věží, ze dvou zobrazení vyplývá, že chrám původně věže neměl. První z nich, utrechtský malíř a rytec Fortunatus van Ouden-Allen, podle jehož kresby z roku 1676 byla na žádost císaře Leopolda I. vyryta 1679 (Conradem Deckerem) veduta Praga Caput Regni Bohemiae, v Praze v té době skutečně kreslil; zachycení je věrné, ovšem některé detaily jsou misty zkreslené (Nové Město) a průčelí Salvátora je částečně zakryto věží ještě gotického sv. Mikuláše, ale to na věci nic nemění (15; 91, dále 5; 26). Druhé zpodobení chrámu je na plánu města Pražského, a to rovněž bez věží, i když s odlišným štítem (uvádí 7 v obrazové příloze). Poche konstatuje, že věž byla postavena až po r. 1720. Pokud jde o průčelí mělo být záhy oslavou dělovou střelbou rovněž pobořeno, takže nemůžeme vědět, zda bylo obnoveno v původní podobě nebo

19

Kostečná ulice je stará středověká komunikace, nazvaná podle výrobců kostek (hracích). Původní mramorová dlažba byla pak z budovy chrámu r. 1804 odstraněna, aby její zachovalá část byla použita v nedalekém kostele sv. Haštala (22; 115).

20

Cit. 1; 12 a 20; 32 - u Hammerschmieda, J. F. (Prodromus Glorae Praegnae 1723, s. 199) je o obraze zmínka „Imago S. Salvatoris superius in fornice depicta testo celebri pictore D. Hlawacz, tanto varior est...“ (7; 43, pozn. 153), která přeložena do češtiny nedávno zdaleka jednoznačnou odpovědí na tuto otázku; Hlaváč (testis) obraz na fresce nejspíš pouze restauroval.

21

K tomu mne přivedlo ověřené zjištění akad. mal. Z. Kaňkové, že D. Hlaváč žil na konci 17. století, tedy v době, kdy byly v chrámu odstraňovány následky po tzv. francouzském ohni. Jinak jsme v popisu freskové výzdoby chrámu použili také Pasportu SÜRPMO o stavebně historickém průzkumu domu č.p. 930-I z r.1963 (díky řediteli pražského muzea Z. Mlýky).

22

Vzbledem k tomu, co jsme uvedli v předcházející poznámce, nemůžeme tedy u blavnti klenby zcela vyloučit rozsáhlejší poškození dělovou koulí, jak cit. 7; 85.

23

Písmena znamenala zkratky pro Ungarn, Böhmen; další pak Mähren, Schlesien; Unter- und Oberlausitz. „U“ bylo nabrzováno „V“ jednak pro snadnější vyvedení (vyrytí) v nápisu, jednak kvůli v renesanci, manýrismu a baroku oblíbeným kryptogramům, římským číslicím, jejichž součtem obvykle v nápisu se dobíráme léta založení, zřízení, vystavby apod. „V“, jinak „U“ se tedy vyjadřovala pětka („U“ bylo totiž ve slovech frekventovanější než „V“.)

24

Horní a Dolní Lužici věnoval Ferdinand II. pražským mírem z 30. 5. 1635 luterskému kurfiřtu saskému za jeho pomoc nejen proti Švédům, když mu ji předitím (1624) dal do zástavy. Tato datace potvrzuje tezi, že znaky jsou z původní výzdoby.

25

Původní byla však dřevěná, bohatě zdobená, vyřezávaná kazatelna saského původu, fundovaná Šlikem. Je detailně popsána v cit. 16; 173. Hlavice sloupů (pilastrů) jsou dnes zdobeny ptáčím motivem daleko pozdějšího data.

kteří jsou se zmíněnou dominantou rovněž významově spojeni. Jsou opět uvozeny biblickým, tentokrát starozákonním citátem z Iz 49, 23: REGES ERUNT NUTRICII TUI - Králové budou Tvými pěstouny.

Za doklad splnění tohoto Izaiášova proroctví považovali němečtí luteráni, budovatelé Salvátorského chrámu, v tehdejších podmínkách Rudolfa II. Ten vydal náboženský majestát, a proto se zde s jeho iniciálou - vlysovým R - setkáváme zhruba uprostřed nástropní výzdoby. I když v době stavby (a zejména jejího dokončování) Rudolf nejenže nebyl českým králem (1611), ale i jeho pozemská pout' byla již r. 1612 ukončena, jeho monogram byl s pietou vyryt nad erbovní štítky dědičných zemí rakouských Habsburků (s případnou eventualitou vysvětlit toto R i jinak, např. rex, regnum nebo Reich).

Územních znaků je celkem 8 ve 4 dvojicích. Ty vzaly v minulosti většinou za své, ale stopy po nich byly v podkladu odkryty při opravě r. 1911.²² Proto jsou - až na „čitelné“ fragmenty poslední - dvojice znaků dnes slepé. Lze si však snadno díky připojeným iniciálám německých názvů zemí domyslet, že šlo nesporně o štítky erbů království Uherského a Českého (VB)²³, markrabství Moravského a Slezska (MS) a o - do r. 1635 - znaky dědičných lén království Českého - Dolní a Horní Lužice (VOL).²⁴

Co do vyrytých iniciál tvoří výjimku první dvojice slepých erbů; u nich iniciály chybějí a obecně se předpokládá, že patřily rodovým državám Habsburků, na nichž Matyáš (za jehož vlády byl chrám stavěn a po ústupu moru, který v té době řádil na Starém Městě, dokončen a otevřen) nebyl nikdy na arcivévodu rakouského korunován, ačkoli se po Rudolfově smrti s panovnickým dvorem postupně do Vídně přestěhoval.

Pak - už nad kůrem nebo „školní“ emporou - sledujeme další ornamentální a logický celek, a to znak pozemského ochránce německých luteránů a chrámu (Šlika) a štítky městských erbů Starého a Nového Města pražského, pro jejichž věřící byl kostel vybudován. Tito věřící byli vítáni posledním - před opravou z roku 1995 poněkud narušeným - nástropním biblickým citátem z Mt 25, 40: QUAM DIU FECISTIS UNI EX HIS FRATRIBUS MINIMIS, MIHI FECISTIS, tedy: Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.

Popsanou freskovou výzdobu klenby spojuje se sloupy mezi výsečemi soustava figurálních maleb - nejspíš andělů - a ornamentů, dnes bohužel většinou obrysových, slepých.

Celý rozsáhlý chrámový prostor prosvětluje pět „gotických“ dlouhých oken na obvodu presbyteria, která zároveň odlehčují hmotu stavby (Poche hovoří o síle gotické tradice); ta jsou zakončena pozdní renesancí stylizovanou (manýristickou) kružbou. Ostatní okna byla ve výsečích klenby nejspíš podélná, nahoře okrouhlá, aby se mj. podílela na zvýraznění klenební výzdoby. K tomu sloužila také okna kruchtová. Stěny hlavní lodě byly členěny plochými sloupy (částečně pilastry), původně štukovanými tzv. umělým mramorem, jejichž hlavice byly v pozdější době zdobně upravovány.²⁵

7. Počáteční působení chrámu

Pražská německá luterská iniciativa byla úspěšně završena. Slavnost otevření vyzdobeného (trazuje se, že nikoli ještě zcela dokončeného) chrámu se konala s bezmeznou důvěrou v trvalé, tedy dlouhodobé působení kostela i školy. Proto také r. 1611 dala k této příležitosti církevní rada německých luteránů v Praze razit stříbrné a později navíc zlaté a měděné pamětní mince (žetony), které se patrně rozdávaly již při zahájení činnosti školy, a posléze r. 1614.

Dne 5. října toho roku se totiž slavilo veřejné vysvěcení Salvátorského chrámu prvními službami Božími, a to za účasti zástupců dvora, význačných osobností země i měst pražských, úřadů a korporací (konzistoří, univerzit), dále sboru duchovních, učitelů školy, církevní rady a staršovstva.

Obdobně jako při slavnostech kladení základního kamene a otevření školy (gymnázia) roku 1611 byli mezi čelnými hosty zástupci kurfiřta saského a Jáchym Ondřej Šlik, kteří celou akci morálně i hmotně, personálně i finančně iniciovali a každý svým způsobem podporovali.

Pozvaných bylo mnoho a byli pečlivě vybíráni.²⁶ Je zřejmé, že mezi nimi byli přítomni také páni i rytíři, kteří nebyli německým luteránům v Praze a jejich snažení příznivě nakloněni. Z jedné strany se to projevovalo jezuity podporovanými výpady proti kalvinistům a ne vždy dostatečnou vůlí sladit augšpurské vyznání s českou konfesí, ze strany druhé pak národnostními (jazykovými) i sociálními sváry. Leč správce staroměstského luterského sboru dr. Helwig Garth z Drážďan a pastor vicarius David Lip[p]ach, jež měli při prvních mších kázání, se vynasazili o zcela smířlivý průběh oslav. A nebylo jistě jen jejich zásluhou, že oslavy vyzněly podle dobového svědectví „velkolepě“.

Poté nastaly ovšem běžné sborové dny. Náboženská stránka byla potěšující a spíš radostná: „Konečně máme svůj stánek Boží, kde můžeme působit!“. Jenomže toto působení bylo nutno také hmotně zabezpečit a k tomu bylo zapotřebí financí a těch se nedostávalo. Navíc - a to byla největší položka - bylo třeba dokončit interiér i exteriér budovy kostela, o škole a faře a jejich provozu ani nemluvě. Vznikaly dluhy a že tu nešlo o zanedbatelnou částku, netřeba zdůrazňovat.

Při realizaci plánů na stavbu kostela se osvědčila sbírka. Sáhlo se tedy opět k tomuto způsobu. Sepsaly a rozeslaly se petice na luterské sbory v Čechách i mimo ně; je zajímavé, že tyto petice měly také českou mutaci. Staršovstvo (správci) oslovených sborů reagovalo, jak už to v takových případech bývá, různě. Darovaly podle svých možností i podle uvážení, protože některé sbory (např. časlavský) na tom samy byly spíš hůř než líp. (7; 46-9)²⁷

Příkladnou iniciativu pak projevil původní (do r. 1613, kdy byl odvolán zpět do Sas) správce staroměstského luterského sboru, nyní vrchní dvorský kazatel saského kurfiřta v Drážďanech dr. M. Hoë. Nejenže se v září 1615 rozjel znovu do Prahy, aby vypomohl, ale zařídil snad salvátorskému sboru i malou nadaci. Nakonec se dluhy splatily a započalo se s rozvojem církevních fondů.

Dluhy, jejich splácení a postupné dohotovovací práce na chrámu však nebyly jediné starosti salvátorského luterského sboru. Bylo třeba záhy řešit také otázky personální; vzhledem k tomu, že šlo o osoby v řídicích funkcích, měly dopad nejen na provoz, nýbrž i na údržbu a stavební práce v chrámu i ve škole. Rektor školy totiž za skandálních okolností opustil své místo a církevní

26

Předběžný i definitivní jmenný seznam uvádí ve své salvátorské monografii F. Hrejsa (7; 43-44), o jejíž faktografickou hodnotu se často opíráme.

27

V textu i poznámkovém aparátu takto označujeme odkazy na literaturu. První číslice znamená položku v seznamu literatury a ikonografie na konci této úvahy, druhá pak číslo stránky.

radě dalo mnoho úsilí získat nového (bylo i na čas zastaveno vyučování na gymnáziu).

Hledala se také náhrada za tehdejšího správce sboru dr. Gartha, který pro časté churavění mohl jen stěží plně zastávat své povinnosti nejen kazatele. Jeho podlomené zdraví ho však neuchránilo před stále častější činností veřejnou, jejíž síla rostla, jak se zostřovalo mocenské a náboženské napětí a výpady mezi jezuity a luterány, mezi luterány a kalvinisty, mezi stoupenci španělsko-habsburské koalice a unií protestantských panovníků a jejich stoupců u nás. (7; 49-53)

8. České povstání 1618-1620

Po pražské defenestraci 23. května 1618, kdy protihabsburské nálady mezi českou zemskou šlechtou vyvrcholily, se situace s ohledem na působení sboru v chrámu Salvátorském (a škole) změnila jen potud, že po překonání vážného onemocnění a zastupování byl dr. Garth povolán jako první zástupce německých evangelíků za asesora pražské protestantské konzistoře. V této nové funkci se také účastnil českého zemského sněmu, který dal 23. července 1619 vložit oba luterské kostely, staroměstský a malostranský (spolu s bratrským kostelem Šimona a Judy) jako majetek jejich budovatelů - českých stavů - do desek zemských. (7; 53-62)

28

S odstupem času (a kdyby v historii neexistuje) jen stěží posoudíme, která volba měla větší šanci na úspěch.

29

O D. Lippachovi dále ještě při staroměstské exekuci Jessenia a Šlika.

30

A to především augšpurským mírem z roku 1555 (Cuius regio, eius religio), jehož první článek se výslovně vztahoval pouze na vyznání luterské a katolické.

31

Při následném pustošení tak vzala za své mnohá nejen církevní (z dnešního hlediska kulturní) památka; např. byly poškozeny busty Karla IV., jeho manželka a Václava IV. Charakteristické při tom je, že zásluhou Lippacha a Nathuse zůstal zachován raně barokní oltář Salvátora z Klementína, protože ho dali umístit do našeho chrámu.

Po smrti krále Matyáše čeští stavové neuznali za českého krále mezi Habsburky r. 1617 dohodnutého Matyášova nástupce - Ferdinanda II. Štýrského. Při dramatické volbě na český královský trůn pak stáli proti sobě dva evangeličtí kandidáti, a to Jan Jiří I. jako kurfiřt saský a Fridrich, kurfiřt falcký. Luterského kandidáta, kurfiřta saského, také vůdce Protestantské unie (proti katolické Lize) podporovali jak hrabě Šlik, tak dr. Garth, kteří k tomu měli své nejen náboženské důvody.²⁸ Čeští stavové se však jak známo - s ohledem na své spíše úzké zájmy - na zemském sněmu přiklonili na stranu Fridricha Falckého, který rovněž působil ve vedení Protestantské unie, vyznáním kalvinistu, a uvedli ho na český trůn.

Správce salvátorského sboru brzy na to umírá a potřebných povinností se ujímají dosavadní diakoni, M. David Lippach²⁹ a M. Fabian Nathus. Okolnosti válečné pak znemožnily sboru vyhledat v Sasku nového faráře pro pražský salvátorský sbor.

Volbou Fridricha Falckého za českého krále se samozřejmě začaly měnit také zavedené náboženské konfesijní poměry. Posud písemně nepovolené kalvínské vyznání³⁰ se tím dostalo do vedení v česko-německé, zejména pražské protestantské společnosti. Dosavadní luteráni přestupovali k nové kalvínské církvi; to platí zejména o příslušnících stavů, kteří zastávali úřady při králově dvoře (od Salvátora Šlik a Fridrich z Bílé), v zemských a jiných úřadech.

Pro nové církevní úkony bylo třeba předat řadu především římskokatolických kostelů (pochopitelně včetně chrámu sv. Víta na Pražském hradě) kalvinistům, čili reformovaným, jak se tehdy říkalo. Ti z nich dali odstranit veškerou - ze svého náboženského hlediska - zásadně přebytečnou a zároveň rozptylující výzdobu.³¹

Také z tohoto důvodu docházelo nadále ke svárům mezi stoupenci evangelických církví v Čechách a především v Praze, z nichž nebyli pochopitelně vyňati ani členové luterského salvátorského sboru. V tomto směru se zasazoval zvláště důrazně dr. Hoë a jeho stoupenci v Míšni a Drážďanech, kteří nemohli zapomenout na „zradu“ zemských stavů při poslední volbě českého krále; dávali při tom vinu „nedostatečnému“ působení luterských staroměstských diakonů Lippacha a Nathuse, jakož i M. Wagnera, správce malostranského sboru Trojického.

Z těchto rozmišek nakonec při válečném konfliktu těžil i císař Ferdinand II. Ten zaslal 6. června 1620 kurfiřtovi saskému list, v němž ho licoměrně žádal jako německý císař o pomoc proti českým stavům, jimž nelze „důvěřovat“. Sliboval za to, že zachová původní svobodu náboženské a další působení luteránům v Čechách, přikloní-li Sasové prostřednictvím svého vojska válečné štěstí habsburským vojskům. Tento slib, tolik charakteristický pro habsburskou politiku, se stal možná posledním hřebíčkem do rakve českému stavovskému povstání a české válce jako první fázi války třicetileté; dokonil dílo zkázy v české stavovské „strategii příslibů“, na níž bylo vlastně celé povstání postaveno (navíc bez tolik důležité opory v českých, zejména královských městech, jejichž síla byla zlikvidována po protihabsburském povstání po r. 1547).

9. Konec českého povstání a luterský kostel

Kurfiřt saský se skutečně odklonil od českých stavů k císaři a stal se jeho dlouhodobou (i když v zásadě vrtkavou) oporou. Bitva na Bílé hoře (8. listopadu 1620) musela skončit u té zdi, u níž i legendární hrstka Moravanů zoufale podlehla. Přesto - co se týká náboženských poměrů - alespoň v Praze a ve vztahu k německým luteránům se zprvu nic dramatického nedělo. Dokonce ještě v dubnu 1621 potvrdil - podle historika a spisovatele Z. Wintera - pražský univerzitní rektor M. Campanus představené škol u Salvátora v jejich funkci.

Poté však byli zatčeni přední iniciátoři povstání, mezi nimi i ti, kteří byli se salvátorským sborem a jeho duchovními úzce spjati. Nešlo jen o Jáchyma Ondřeje Šlika (jemuž se nezdařil pokus - jako jiným vůdcům - ze země uprchnout)³² a o Fridricha z Bílé³³, leč i o význačného člena sboru, osobního lékaře císařů Rudolfa II. a Matyáše - dr. Jana Jessenia a o salvátorské sboristy, staršího Hauenschilda a Rüppla, kteří všichni byli uvězněni na Staroměstské radnici a spolu s dalšími 16 vůdci povstání exemplárně popraveni (stětím nebo pověšením) 21. června 1621.³⁴

Příčilo by se logice, kdyby byl Ferdinand II. za nových podmínek dostal slibu, který dal v červnu 1620 kurfiřtu saskému. Pražská enkláva německých luteránů začala dráždit pražské okolí stále zjevněji, než tomu bylo u obyvatel židovského gheta. Začalo to množním rozmišek mezi tehdejšími českými tzv. utrakvisty (podobají ve smyslu kompaktát a papežské bully z r. 1564), z nichž někteří se podbízel císaři i Římu

32

Jáchym Ondřej Šlik měl jistou privileji; jeho tělo bylo podle 7; 64-5 - na jeho osobní žádost - pobíheno do rodinné brobky pod salvátorskou kazatelnou a k němu byla pryj přiložena jeho hlava vydaná vdově po popraveném ze Staroměstské Mostecké věže již 9. května 1622 (hlavy ostatních byly sejmuty až za saského vpádu do Čech r.1631). Tato výjimečná benevolence císaře Ferdinanda pramenila jednak z toho, že Šlikové jako rod - v té době značně rozvětvený - sloužili všem císařům Římským (Zikmundem Lucemburským počínaje; od něho byli jako původní chebský měšťan za služby králi [jeho kancléř] povýšeni do panského stavu); to se týká rovněž Habsburků, jednak proto, že příbuzní Jáchyma Ondřeje sloužili císaři ve významných úřadech jako katolíci a „synovec“ Jindřich se stal dokonce (ač původně evangelik a bojovník stavovského povstání na Bílé Hoře) generálem první stálé císařské habsburské armády za Ferdinanda II. (budované a vedené Albrechtem z Valdštejna, původně rovněž evangelikem). Viz rkp. ČNM, Pouzár, V. Šlik, 1990. Za zapůjčení této studie, jakož i cit. článku 20 vděčím ocbotě dr. E. Šimka, ředitele Historického muzea Národního muzea v Praze.

33

Fridrich z Bílé na Rehlovicích a Cbotoměři, mj. hejtman německých lén Českého království byl luterán a nejvýstižněji ho charakterizují slova J. A. Komenského: „Muž učený, staré věry a sprostnosti [prostoty], rada krále Českého, potom pak od stavů zřízený direktor, trpělivě a pobožně smrti podmiel. Hlava též na rožně [křty] vedle jiných nad branou vystřiána.“

34

A právě v této souvislosti si připomeneme významnou historickou roli, kterou měl neobrožený D.Lippach od Salvátora - spolu s Janem Rosáciem z malostranského, tehdy ještě gotického kostela sv. Mikuláše (přisedičího konzistore pod obojí) - těsně před popravou. Š Jesseniem totiž strávil v rozjímání den před exekucí a zúčastnil se dokonce bobosloveckého klání s kapucíny, kteří nastržili jezuitu se snažili obrátit odsouzenca na "víru pravou", což se pokoušeli i u Šlika, kterého Lippach doprovázel na popravu.

35

Ferdinand II. totiž již 23. listopadu 1620, tedy jen několik dní po Bitvě na Bílé hoře, Rudolfa náboženský majetář přestříhl na důkaz, že jeho platnost zcela ruší.

36

Tvořily je 2 zlatené, umně zdobené kalichy a talíř na hostie (24;5 a fotografie) se jménem donátorky: Dorothea Lidwida Bergholtova. Část předmětů je dodnes ve sboru českých (böhmischen) exulantů Johanneskirchgemeinde v Drážďanech. Jeden z kalichů byl před nedávnem do salvátorského sboru vrácen.

37

Upraveno podle 7; 66-74. Bylo by sice ubodné, nejspíš však marné, se po jistých písemnostech, pokud nebyly zničeny, rozhlédnout v Německu (v Drážďanech, kde byl archiv údajně dočasně uložen, i v místech skonu duchovních původních pražských německých luteránských sborů).

38

V Pirně byly dokonce se svolením kurfiřta saského vysluhovány dvojjazyčné bohoslužby, a to až do třicátých let 19. století (24;5/6, 7).

39

Téhož roku je také, jak známo, povolal Ferdinand II. do sídelního města Vídně.

a bránili německým luteránům ve výkonu církevních obřadů. jednání na dvou nejvyšších úrovních - zákulisní Řím-Praha-Vídeň a diplomatické Drážďany-Řezno-Vídeň - vydávají svědectví o pravých důvodech nejistot a strachu mezi pražskými luterány. Arcibiskup český a papežský nuncius opakovaně naléhají na vídeňský dvůr. Zvýrazňují pohrůžky, zákazy, šikany, aby se nekázalo ve dvou zbývajících pražských luterských kostelech česky, aby věřící chodili do kostelů - tedy katolických - podle místa bydliště apod.³⁵

Nejistá situace nemohla vydržet dlouho, zvláště když ostatní významní protestanti museli již opustit zemi na základě císařského dekretu Ferdinanda II. z 3. června a opakovaně 28. října 1621, definitivně pak po mandátech z let 1626-27 (připomeňme z těch, kteří dosáhli světového věhlasu, bratrského myslitele Jana Amose Komenského a malíře Václava Hollara). Šlo vlastně v případě luterských sborů jen o dovršení všech důrazně protireformačních kroků.

Čekalo se pouze na příležitost, které by se dalo chopit jako záminky „rebelie“. Ta se samozřejmě našla při jedné Večeři Páně, při níž se všichni věřící ani nemohli vejít do Salvátorského chrámu. Karel z Lichtenštejnu, pověřený nyní jako místodržící správou země, uložil 24. října 1622 jménem císaře staroměstskému hejtmanu Heřmanu Černínovi z Chudenic dekretem, aby propustil dva německé luterské faráře a měl je k brzkému odchodu z Čech a zároveň zapečetil oba kostely.

Po různých zdrženích byli kněží 29. října 1622 s archivem, knihovnou, věcmi církevními³⁶ azákladním jměním eskortováni na voze/vozech z Prahy do Saska, tedy do Drážďan a Pirny,³⁷ kam také vedly kroky bohatých i chudých exulantů, kteří mluvili německy i česky.³⁸ Tím byla prakticky zakončena první kapitola Salvátorského chrámu; o Trojickém chrámu jsme se již zmínili.

Skutečností zůstává, že oba kostely zůstaly po několik let uzavřeny, aby tvořily zázemí pro různé dohady i snahy získat je. Nakonec přece jen zbourány ani prodány nebyly - jak bylo také navrhováno - a byly poskytnuty k protireformačním účelům klášterům (stejně jako později kostelík Mistra Jana Husi na Újezdě, změněný na sv. Ludvíka a přidělený do r. 1628 Francouzům, poté, před přestavbou Trojického kostela, bosonohým karmelitánům; za zmínku stojí, že tento kostelík byl zrušen za Josefa II.).

10. Předání kostela paulánům

Nastává kapitola druhá, kterou píše katolická církev. A byl to řád sv. Františka z Pauly, pauláni neboli nejmenší bratři (minimisté), kteří se na základě jednání z r. 1624 již následujícího roku do kostela stěhovali a císařovou donační listinou z 15. února 1626³⁹ jej i právně spolu se školou a farou získali. Šlo o řád poměrně mladý, který byl založen r. 1530 v Miláně se zaměřením především na ryze katolickou misijní a školní činnost.

Když pauláni chrám a objekty k němu náležející získali, začali je narychlo upravovat pro účely své protireformační mise. Zatím pro příchozí řeholní bratry (mnichy), ale vzhledem ke svému zaměření si museli vybudovat řádný konvent. Protože ke kostelu připojená budova na Staroměstském náměstí záhy nedostačovala, rozhodli se minimisté upravit ji podle svých

představ.⁴⁰ Než však mohli stavbu konventu završit (a zároveň udržovat budovy již existující), došlo v průběhu třicetileté války, která probíhala proti Habsburkům v několika etapách, k dočasnému zvratu.

Válečné reformační mezidobí

Třicetiletá válka se dostala do své „švédské“ etapy a po bitvě u Breitenfeldu v září 1631 vtrhlo saské vojsko do Čech a s ním se v rychlém sledu vrátili také luteránští exulanti od Salvátora. Již 16. listopadu t.r. začaly se konat u Salvátora služby Boží, zpočátku pro vojsko.

Nastává 166 dnů, během nichž se němečtí luteráni opět „zabydlují“ u svého Salvátora, i když do konce prosince se dělí o kostel s paulány.⁴¹ Znova vzkvétá naděje, že komplex budov byl získán už natrvalo (ta naděje přetrvávala i po opětném opuštění Prahy a návratu paulánů do salvátorského kláštera); o síle této naděje svědčí také skutečnost, že luteráni nejen zastřešili budovu konventu (22; 501), nýbrž stačili vykonat i další, poměrně rozsáhlé práce na dokončení díla započatého minimisty. (7; 85-6)

Mezi skutky, které vykonali, bylo pohřbení 11 hlav popravených pánů z r. 1621, které byly deset let vyvěšeny pro výstrahu na Staroměstské mostecké věži. Vznikl zatím nevyvrácený, leč přetrvávající mýtus, že stejně jako Šlikovy pozůstatky, zůstaly i tyto lebky natrvalo pohřbeny v kostele U Salvátora.⁴²

Pokračování protireformace

Je samozřejmé, že pauláni, kteří se již v únoru 1632 do Salvátorského kostela vrátili, měli z díla vykonaného německými luterány nesmírnou radost a brali je jako opětné stvrzení „prozíravosti“ citátu z Matouše nad kruchtou, že Salvátorský chrám byl předurčen právě pro bohubilé působení těchto „bratří nejmenších“ na příštích - jak se ukázalo - 156 let.

Budovu konventu pauláni dokončili r. 1634. Mezi ní a chrámem byla vystavěna dlouhá patrová chodba se západní, obydlenu částí, jejíž horní patro a pak ještě další přístavky sloužily také jiným řádovým účelům. Konvent, kostel, chodba s refektářem a na východní straně zeď pak uzavíraly klášterní zahradu.

Vestfálským mírem, podepsaným v říjnu 1648, skončilo období tzv. náboženských válek. Říkalo se jim tak, i když zúčastněným státům (Španělsku, Švédsku, Dánsku a Francii) šlo především o moc v Evropě a náboženství jim sloužilo spíše jako záminka, jak zastřít skutečné cíle. Konečně politická zásada „Cuius regio, eius religio“ (volně: „Koho chleba jíš, toho píseň zpívej!“),⁴³ v níž náboženství zastává až druhořadé postavení, byla dohodnuta císařem Karlem V. mezi katolickými a protestantskými kurfiřty v říši již mírem augšpurským r. 1555, tedy dávno před započatím třicetileté války. Mocenský boj však Vestfálským mírem - jak se brzy ukázalo - neustal, i když byl veden jinými prostředky.

V Praze začalo období postupného poválečného „vzpamatovávaní se“ a stavební prosperity, tentokrát barokní. Také pauláni záhy zjistili, že prostory, které jim dosud náležely, nedostačují jejich účelům. Proto zamýšleli koupit dva sousední domy a dosavadní konvent podle potřeb

40

Podrobně viz 22;
500-02. Jde o dům č.p.
930/I.

41

Paulány se poté podarilo přemístit do koleje vyklizené jezuitů v Klementinu; po návratu bylo jezuitům vše - i s úroky - nabrázeno. Viz především 7; 82-4.

42

Historickou pravdou ovšem zůstává, že Šlikovy pozůstatky měly jiné osudy (7; 85) a oněch dalších 11 lebek přes veškeré domněnky a pokusy dosud nalezeno nebylo.

43

Byl to příkaz pro poddané, aby se poslušně podřídili vyznání svého panovníka (doslova: „Či království, tobo náboženství!“).

44

Toto průčelí věrně ukazuje rytina Jana Jiřího Balzera z roku 1771 - viz např. 22; 501.

rozšířit. Podařilo se jim však r. 1687 zakoupit pouze přilehlý (tzv. Peceliovský) dům, aby ho použili na zásadní barokní přestavbu. Vznikla ona budova s architektonicky honosným a historicky hodnotným průčelím,⁴⁴ která stojí na Staroměstském náměstí podnes, i když od zrušení kláštera uběhla víc než dvě století (1784) a dům za tuto dobu několikrát změnil majitele i účel. (22; 501)

45

O věžích se dozvídáme spíše z ikonografie. Díky obobě mgr. M. Holznerové z Muzea hl.m. Prahy jsem problém v depozitech dostupné veduty Prahy ze 17. a 18. století; všechny ty mědirytys sice uvádějí v celkem nepatrném měřítku také dvě věže Salvátorského kostela (Paulini kirch[e]), ale většinou jde o kompilace (Hollar, Werner, Skřéta) a protože jsou v popisech pod tímž číslem 27, ztrácí na autentičnosti.

Jediný obraz korunnovutného počadu přes Staroměstské náměstí z r. 1743 (J. G. Dietzler) jasně dokládá dvě bání za štitovými domy na severní straně. Autentické obrazy Salvátorského kostela nacházíme na mědirytu J. Balzera (1771) a na Langeweillově modelu Prahy (1826-34); jižní věž je zakončena bání a severní věž jehlanovitou stříškou.

Z kreseb lze považovat rovněž za autentické vyobrazení mlynáře Veselého (1729) a F. B. Wernera (1752); na nich jsou ještě věže dvě, z čehož lze usuzovat na možnou zkázu mezi lety 1752 a 1769 (veduta J. D. Hubera), a to buď při požáru ghetto 1754, nejspíš však při pruském bombardování Prahy v dubnu 1757.

Sotva stačili pauláni vyhloubit základy k nové budově konventu, zachvátil Staré Město, přilehlé židovské ghetto a dolní část Města Nového obrovský, tzv. francouzský požár; ten měli prý založit - mimochodem ve výroční den staroměstské exekuce, 21. června - emisáři Ludvíka XIV. roku 1689, a to po vypuknutí války o dědictví falcké (mezi německým císařem Leopoldem I. a francouzským králem). Při tomto požáru shořely budovy dosavadního paulánského konventu, na kostele pak obě věže⁴⁵ a věžička uprostřed střechy nad hlavní lodí; její klenba se však nezřítla, jako se to stalo u kostelů sv. Ducha a Haštala. Pouze praskla, přičemž byly poškozeny původní nástropní fresky.

Co se chrámu týká, byl po tomto ohni opraven - renovován, jak hlásá fragment (2. řádka) latinského nápisu na hlavní klenbě. (Daný fragment zní: INCHOLATUM ANNO 1611, RENOVATUM POST IGNEM 1689.) Mohou se vést spory, zda fresky byly (mohly být) renovovány zcela, zda podélná trhlinka, která se do r. 1995 táhla celou hlavní klenbou chrámu, byla již tehdy nevhodně opravena, takže mezi oběma polovinami vznikl „zub“. Zdá se, že tyto spory nezaniknou přes naše přesvědčení,⁴⁶ že se tak stalo až někdy na přelomu 18. a 19. století.

Nejdříve se tedy napravovaly škody způsobené na chrámu a již používaných prostorách kláštera. Vzniklo nové průčelí s nikami pro sochy katolických světců, nové zakončení schodišť, nyní věží, barokními báními (se zvony), klenby. A poté byl - pro nás evangelíky s nepochopitelnou nádherou - vybavován interiér postranními oltáři a sochami. Salvátorský chrám jakoby vydechnul novou silou, která samozřejmě přinesla kromě negativních činů i některé dlouhodobě užitečné obrozenské skutky. (7; 87-8)

Nejspíš vůlí Všemohoucího bylo, že budova zůstala zachována budoucím generacím, i když - jak bylo již několikrát naznačeno - vystavena ještě velké a téměř ničivé zkoušce. Tu způsobil císař Josef II., který sice pro postavení lidu a náboženskou toleranci učinil dosud nemožné, ale pro řadu církevních a z dnešního hlediska kulturních památek způsobil škodu, vedoucí k jejich následnému značnému poškození nebo zničení. Jak se již tolikrát ukázalo, nešlo, nejde a ani nepůjde o případ ojedinělý.

46

Upozorňuji na to, že jsem porovnával stav fresek a podlahy křížové chodby, refektáře a dalších místností gotického cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně, Josefem II. rovněž zrušeného a na to vystaveného podnikatelské průmyslové činnosti podobného charakteru, jako tomu bylo u Salvátora. Čtím jako historickou povinnost alespoň připomenout přinejmenším rovnost vyhlídek při argumentaci pro způsob a dobu poškození klenby, fresek a původních podlahových (mramorových) desek (a nejspíš i narušení statiky celé budovy).

11. Období pražské mincovny

Dvorským dekretem z 13. prosince 1784 byl klášter paulánů u Salvátora zrušen⁴⁷ a kněží a mniši se (s mezizastávkou v klášteře cyriaků) koncem května následujícího roku rozešli, povětšinou penzionováni, přičemž veškerý inventář kláštera byl licitací prodán. (20; 35, pozn. 20 a 7; 88) Budovy byly použity za skladiště cizokrajního zboží, dočasně se v nich nalézaly také obrazy a další předměty, mobiliář z jiných zrušených kostelů a klášterů, určený k dražbě. Celý kostel byl přitom rozdělen řadou provizorních účelových přepážek. (20; 38)

Matice náboženská, již byl obnos za prodej kláštera a jeho inventáře odevzdán, postoupila jeho budovy r. 1796 c.k. mincovně. Teprve František II., který potřeboval peníze na vedení války s Francií, se totiž rozhodl vyhovět naléhavé žádosti českých stavů k jeho předchůdci Leopoldu II. o revokaci dekretu z r. 1784, kterým byla zrušena starobylá pražská mincovna.⁴⁸ Ražba měla být obnovena do osmi týdnů a celá mincovní činnost začala probíhat na několika místech Starého Města. (20; 36, pozn. 25) Budovu kláštera musely vyklidit téměř s okamžitou platností jak úřady, tak kasárenská část, dokonce i soukromé byty (20; 37), aby uvolnily prostor k započetí provozu mincovny již v posledním čtvrtletí roku 1795.⁴⁹

Provoz mincovny byl stavebně dobře připraven⁵⁰ a pracovalo se v ní v první fázi, tj. do r. 1826 velmi intenzivně.⁵¹ K tomu je třeba dodat, že mincovna měla mj. dvě větší tavnírní. První byla umístěna v bývalém refektáři,⁵² druhá (určená k přípravě taveného kovu na válcování plechu) - a to je pro účel této úvahy důležitější - přímo v kostele; zde se také plech pomocí koňských potahů, zapřažených do těžkého žentouru na velkém mlýnském kameni, zakotveném v kryptě hlavní lodě, v patře jižní lodě válcovao. (20; 54 a pozn. 110) Dělo se tak na válcovacích strojích, které připravovaly plech tak, aby se dal stříhat. Takový provoz jistě působil na statiku budovy kostela negativně.

Nejenže v kostele pracovalo „na směnu“ asi 20 koní, kteří zde byli ustájeni a měli zde sklad píce. V patře jižní lodě byly navíc vestavěny dvě žihací pece s vanami zabudovanými do stěn pro vodu. Uvedené pece pak sloužily k několikerému nažhávání cánů (kovových hrud) a plechů, které zde byly válcovány. (20; 54-55) Pracovalo se za stálého nebezpečí požáru od vysoko výhřevných pecí (topilo se v nich uhlím).⁵³

I když se musel provoz tavicích pecí řídit pevně stanovenými regulemi a tavicí pece byly zvenku opatřeny zvláštním kouřovodem, přece jen při veškeré intenzitě výroby byl kostel plný výparů z koní a používaných lučebnin (chemikálií); žár z pecí v patře stoupal vzhůru a mísil se s těmito výpary. Působil zejména na omítku střední části klenby hlavní lodi, tedy na fresky. „Památkářsky“ se v té době ještě neuvažovalo a nepracovalo, takže pro údržbu omítky k provozu mincovny stačilo opakované bílení vápnem (bylo i hygienické).

47

Nešlo pouze o zásah ekonomického rázu, nýbrž - v souvislosti se zrušením předtím tolik protireformačně aktivního jezuitského řádu r. 1783 - i o prasazování opatření politického, ježob součástí byla také nová organizace lidového vzdělávání a školství, v němž stát získával na úkor katolické církve stále větší vliv. S vědomím této souvislosti se také zeslabuje negativní náboj tvorzení o „josefinském kulturním barbarství“.

48

Viz 20; 35-36. Pražská mincovna byla před svým zrušením dekretem císaře Josefa II. třetí největší mincovnou habsburskou po mincovně kremnické a vídeňské.

49

Provozovna byla připravena podle plánu stavitele K. Schmidta stavitelem J. Canavalle (20; 37, pozn. 25), mimochodem příbuzným architekta, který projektoval barokní budovu klášterního konventu.

50

Podle původních plánů pražské mincovny a rekonstrukce přízemí a I. patra s popiskami (20; 40-41, 52 a 55); pro názornost jsou doplněny 4 detailními černobílými snímky kláštera a kostela z Langweillova modelu Prahy (z r. 1830). A. Langweill totiž v sousedství kláštera také žil - měl tam litografickou dílnu. Vše podrobně 20; 38-43 i s poznámkami.

51

Pracovalo v ní 28 dělníků na 2 směny a odevzdávalo za měsíc 1 až 2 milióny raženého kovu, nejdříve stříbrných tolarů, posléze měděných krejcarů a jejich násobků.

52

Asi v místě nynější Salvátorské ul. (asanační novotvar) a části Štencova domu ve stylu geometrické secese arch. O. Novotného č.p. 931/I. Refektář přiléhá ke spojovací chodbě a byl souběžný s kostelem. (22; 02)

53

O používání uhlí a dříví též 20; 46.

54

Nejvýstižnější výraz od Z. Kafkovi. Upozorňujeme, že již v 1; 12 se uvádí, že „obraz Salvátora hoden jest velmi pozorné opravy a obnovení“. To ovšem vzhledem k charakteru textu z r. 1864 znamenalo, že freska nebyla v pořádku, ačkoli podle mého mínění ta vrstva možná fresku také trochu chránila.

Svým způsobem chráněna zůstávala obrazová freska, i když se pokrývala nedefinovatelnými vrstvami usazenin;⁵⁴ z maleb na stěnách se zachovaly jen stopy, porušen byl nápis nad kruchtou, kde se výpary srážely, což je pro náš názor důležité - nápis o opravě kostela po ohni z r. 1689 (přestal být čitelný). Proto při první rozsáhlejší, leč ještě nedokonalé opravě kostela byly odhaleny freskové nápisy, ale o erbovních znacích zakladatelů zůstávalo jen povědomí, nenašlo se z nich tehdy vůbec nic. (7; 89, pozn. 375)

Mincovna byla provozována ve dvou etapách. Ta první, „válečná“, trvala od r. 1796 do r. 1828, kdy bylo mincování dočasně zastaveno, druhá pak od znovuootevření r. 1833 dvacet let. Roku 1857 pak byla mincovna zrušena definitivně.

Prostory bývalých klášterních budov si ponechal erár (stát) pro umístění kanceláří, kostel však k tomuto účelu vhodný nebyl. Nadále byly používány pouze přílehlé kůlny na uhlí, konírny a odpad hnoje, v budově gymnázia a fary snad sídlila chudina. Kostel zůstával uzavřen, opět osiřel a chátral. Jak budova dnešního chrámu tehdy uvnitř vypadala, si můžeme jen stěží představit.

55

Sami známe takový ostrůvek v okolí Luže s kostelíkem v Lozicích ve východních Čechách. Hřejsa jich v cit. 8 připomíná daleko víc, zejména v prvních 3 kapitolách.

12. České protestantské dění po vydání tolerančního patentu

Teprve roku 1863 byla chátrání budovy chrámu Salvátorského učiněna přítrž. Ale to bychom předbíhali událostem v evangelickém hnutí v Praze po vydání patentu o zrušení nevolnictví (1. listopadu) a tolerančního patentu (13. října) 1781. Tyto dvě události spolu velmi úzce souvisejí.

Jak známo, protestantismus se daleko houževnatěji udržoval na venkově, než tomu bylo v Praze; dá se hovořit i o určitých poměrně soudržných enklávách luterského nebo bratrského, kalvínského vyznání. A čím byl při rekatolizaci obyvatelstva tlak na přeměnu vyznání tvrdší, tím pevněji se každý držel vyznání původního. Zvláště výrazně se to projevovalo ve východních Čechách⁵⁵ i na severní Moravě.

Ve větších městech (původně královských) byla první prohabsburská a protireformační exekuce provedena již po stavovském povstání z let 1546-7. Po druhé exekuci 1621-7 a po následné a důsledné rekatolizaci tam pozůstatky reformních vyznání nezanechaly vážnějších stop. To platí také pro města pražská, spojená r. 1784 v město jedno.

Tato situace se začala měnit na zlomu 18. a 19. století, kdy na základě rozsáhlých správních, fiskálních a vojenských reforem Marie Terezie a Josefa II. přicházejí do některých měst noví obyvatelé, kteří mají podpořit centralistickou - německy orientovanou a zjednodušenou - absolutistickou politiku zmíněných panovníků. Vykonávají se první závažné kroky pro utváření budoucí Habsburské, nyní již Rakouské monarchie (ta se ustaluje v letech 1804-6).

Budují se nové úřady, inovuje se obranyschopnost země. Nejen pro přicházející, zejména německou byrokracii a důstojnictvo (v posádkových městech, mezi něž patřila především Praha), nýbrž i pro podnikatele se uvolňují dosud velmi těsně vymezené sociální a náboženské vztahy. Římskokatolické církvi se sice zachovává nadřazené postavení, avšak vedle ní se povolují také katolická církev řeckého vyznání a církev evangelická „luterského a helvítského“ vyznání. Prováděcí nařízení k tolerančnímu patentu se pak vyznačovala různými omezeními a nedůslednostmi.⁵⁶

56

V patentu se např. říká, že katolická modlitebna má být prostá, bez věží a zvonů, přičemž se nekatalogikům r. 1786 dvorním dekretem povoluje kupovat některé zrušené katolické kostely. Modlitebna má být zřízena jen v případech, přihlásí-li se 100 rodin. Kazatelé evangelické církve pro české protestanty mohou přicházet pouze z Těšinska a Uher (Slovenska). Právo na stůlu a na vedení matrik zůstalo katolickým farářům, kteří také rozhodovali o dosazování pastorů atd. (8; 42-44).

Předpokládali bychom, že na vyhlášení tolerančního patentu budou pražští protestanti reagovat podobně, jako tomu bylo po vyhlášení náboženského majestátu Rudolfa II. Ale ve skutečnosti probíhala tato reakce zcela jinak a odlišně v národnostní diferenciaci. Jako daleko připravenější se vzhledem k novým poměrům ukázali němečtí protestanti, zejména luterského vyznání. Pro tuto reakci měli samozřejmě podmínky. Jednak nebyli, zvláště před vyhlášením josefínského náboženského patentu, vystaveni krutému nátlaku⁵⁷ protireformační komise (která před svým zrušením projevovala ještě nadměrnou horlivost při - po staletí trvajícím sporu obou evangelických vyznání tam, kde měly působit alespoň navenek společně. Už proto, že odhalování a pronásledování skutečných i domnělých českých „kacířů“), jednak byli aktivnější, hmotně podporováni především ze Saska.⁵⁸

Naproti tomu mezi českými protestanty, a to nejen v Praze, panovaly stále ještě nedůvěra a strach. Doba pronásledování a řádění inkvizice - zejména na horách viničných v okolí města - trvala příliš dlouho, než aby nezanechala stopy v duších těch, kteří náhle nabyli nové možnosti vyznávat víru svých otců a dědů.

Fakt, že toleranční patent se výslovně zmiňoval o povolení pouze dvou vyznání a neuznával přitom Jednotu bratrskou a utrakvisty, vedla obě strany k zásadním, leč bezvýsledným krokům. A teprve když jim bylo dáno na srozuměnou, že císař a jeho úřady nemíní jít dále za literu patentu (8; 47), teprve tehdy začali jednat v souladu se skutečností.

Museli - bylo jich poměrně málo.⁵⁹ Vedle původní německé evangelické církve vojenské se utvářela od r. 1784 i česká evangelická církev civilní. Přes veškerá vzájemná nedorozumění se jim v Praze podařilo existovat vedle sebe. Služby Boží české církve se konaly v apartmá gen. Wurmsera (Morzinův palác v Ostruhové, nyní Nerudově ulici) a posléze ve vhodně upraveném (předtím tanečním) sále domu č.p. 1113 v Truhlářské ulici. Rozdíl mezi vyznáními, týkající se způsobu Večeře Páně a umístění kříže, vedly k rozporům i při vydávání finančních prostředků, které byly získávány především z ciziny a jichž byl zřídkakdy dostatek.⁶⁰

Český evangelický sbor se v Praze ustavil oficiálně za velké podpory slovenských kazatelů a superintendentů augšpurského vyznání k 1. lednu 1784. Nejen těm, kteří působili při ustavování pražského evangelického sboru, ale i těm, kteří se osobně podíleli na rozvoji této církve v Praze i v Čechách, patří obrovský dík a zdá se, že zůstávají stále nedoceněni. A zdaleka nejde jen o Matěje Markoviče, který vedl pražský sbor v letech 1782-1793, nýbrž i o jeho nástupce Štěpána Lešku (1794-8), Daniela Korbela (1788-1806) a další, kteří vytvořili celé rody pražských i mimopražských kazatelů - Mollnářů, Šoltézů, Tardyů aj. - dokonce i pro německý evangelický sbor.

Protože protestantům bylo tolerančním patentem dovoleno působit pouze v budovách podobajících se měšťanským domům, tedy bez věží, nemohl si český sbor pro nedostatek finančních prostředků opatřit žádný ze zrušených katolických kostelů, protože by ho musel po převedení do svého vlastnictví - ve smyslu znění dvorského dekretu z května 1786 - nákladně přestavět. To se týkalo jak Betlémské kaple, tak kostela křížovníků s červenou hvězdou, o jejichž budovy projevil pražský český sbor zájem (1785, 1786). Evangelickým sborům i mimo Prahu tak vlastně při získávání kostelů zrušených klášterů silně finančně konkurovali podnikatelé, kteří eráru mohli lépe zaplatit, a navíc se svou výrobou nebo jinak významně a viditelně podíleli na hospodářském vzestupu státu.

57

Hrejsa (8; 41) uvádí, že to byli důstojníci, vojáci i řemeslníci, kteří přišli z Německa i Uher a „jako cizinci nebyli vystaveni inkvizicnímu pronásledování“.

58

Jinak bylo zakázáno obracet se o pomoc k Sasku i Švédsku - viz 8; 44 a v náznaku 1; 20.

59

Pro rok 1798 uvádí Hrejsa (8,161) poměr podle evidovaného počtu platících členů sboru „augšpurského a helvítského“ vyznání 23+7. Sám následně toto číslo zpochybňuje, ale přece jen jeho skutečná výše nebude příliš rozdílná.

60

Velice podrobně až nepřehledně o tom pojednává Hrejsa (8; 53-161).

Německý evangelický sbor byl v této oblasti úspěšný teprve roku 1791, kdy odkoupil zrušený katolický kostel sv. Michala, který si pro svoje účely upravil.⁶¹ Že úsilí české evangelické církve o získání uvolněných kostelů vyznívalo naprázdno, v tom hrály úlohu jak změny panovníků s různými postoji k této otázce na českém a rakouském trůně, tak početní slabost českých evangelíků v němčičí Praze, často však i zjevná nejednotnost postupu obou evangelických vyznání tam, kde měla působit alespoň navenek společně. Už proto, že mezi nimi docházelo k neshodám, nemohla mít úspěch.⁶²

61

Cit. 1; 20 uvádí, že německému evangelickému sboru se podařilo za podpory z ciziny již r. 1791 získat kostel sv. Michala na území bývalých Opatovic, tedy novoměstský.

62

Snahy o získání kostela od r. 1810 popisuje Beneš 1; 20.

63

Budova kostela byla zakoupena od eváru za 15 tis. zlatých a dalších 20 tis., ubrazovaných rovněž ze sbírek, stála oprava.

Přílišná intolerance věřících evangelíků mezi sebou, zakládající se především na tom, co je rozděluje, než na tom, co je spojuje, byla nejen v neshodě s oficiální politikou státu (název „evangelická církev obojího vyznání“), ale především neprospívala věci.

Teprve po roce 1848, po zrušení roboty a nakonec i uvolnění Bachova absolutismu, se do Prahy ve větším měřítku začalo stěhovat obyvatelstvo z venkova, které posilovalo „český živel“ a evangelíky helvetského vyznání. Tento vývoj pokračoval, zvláště když byla první ústavou z roku 1849 a poté císařským patentem zaručena nejen svoboda, nýbrž také rovnost náboženského vyznání. Na území Nového Města se podařilo pastoru B. V. Košutovi koupit pro reformované kostel Klimentický.

Tím také modlitebna v Truhlářské ulici, jejíž budova držela jen taktak pohromadě, zůstala českým luteránům, jejichž pastorem byl Jakub Beneš. Ti na získání důstojného stánku Božího museli ještě počkat.

13. Navrácení chrámu původnímu účelu

Přes veškeré snahy o sbírky mimo území království, přes žádosti a přípisy se ukázala až na počátku 60. let 19. stol. naděje získat sice značně zdevastovaný, leč přece jen k tomu účelu víc než vhodný Salvátorský kostel se školou (aby děti českých evangelíků nemusely být jednostranně vystavovány ústrkům ze strany katolíků a byla jim usnadněna vlastní, evangelická výchova). Na základě znění únorové ústavy a císařského patentu z 8. dubna 1861 požádal tehdejší superintendent augšpurského vyznání Jakub Beneš císaře Františka Josefa I. o navrácení Salvátorského kostela církevním účelům.

K vyřízení žádosti došlo sice až o dva roky později, a to po opětované prosbě, v červnu 1863. Kostel byl odkoupen pod podmínkou, že bude příhodně (zazděními nebo zamřížováním jižních okem a vchodů) oddělen od areálu bývalého kláštera, který zůstával v rukou státu.

I na tuto úpravu musel český sbor vynaložit značné finanční prostředky, částečně poskytnuté zahraničními mecenáši a ochotnými spoluvěrci, kteří v Čechách, Rakousku, Německu, Švýcarsku, Anglii a Švédsku vyslyšeli prosby (vyzvání) českého luterského sboru. Teprve po získání personální a finanční pomoci (v níž nechyběla ani poměrně vysoká půjčka) mohl sbor přistoupit k požadovaným nákladným a namáhavým opravám a úpravám a zároveň zahájit jednání o pronajmutí domu v Truhlářské ulici.⁶³

Ty trvaly do podzimu 1865. Při slavnostním otevření se pak konaly služby Boží v hlavní lodi, a to 5. listopadu. Postranní lodě byly v té době zazděny, sloužíce za farní byty, a počítalo se i se školou.; poměry v monarchii (viz pozn. 42) však v té době nepřály farním školám, a tak byly její místnosti nakonec účelně pronajímány. (7; 89 a speciálně cit. 1 jako celek)

Po vyhlášení zákona pro církve evangelickou (23. 1. 1866) a interkonfesijního zákona z 25. 5. 1868 přestaly definitivně fungovat zásadní překážky ze strany nadřazené katolické církve a katolicky orientované státní a zemské byrokracie při zřizování evangelických sborů, které zakládal ještě toleranční patent Josefa II. a především následná ustanovení. Všechny státem uznané církve byly zrovnoprávněny a zařazeny do celorakouské organizace těchto církví a u vyznání státem neuznaných byl povolen neveřejný výkon náboženských obřadů.⁶⁴

Zmíněné právní normy vycházející vstříc evangelíkům - samozřejmě pod tlakem zejména společenských a ekonomických změn - způsobily, že počet členů ve sborech vzrůstal (U Salvátora v l. 1871-89 z 500 na 1339 členů).⁶⁵ Zlepšení situace a nárůst počtu členů však kromě pozitivních následků přinášel i obvyklé jevy negativní, jako jsou uspokojení se vzniklým stavem, s nímž ruku v ruce postupuje znatelné uvolnění aktivity nejen členů, nýbrž i staršovstva salvátorského sboru. Dočasná pasivita se netýkala jen věřících z okolí tehdejší Prahy, nýbrž i členů domácích. A navíc mezi evangelíky obou sborů - přes veškeré úsilí některých farářů - opětně propukaly ostré a odstředivé rozmišky, což odráželo obecnou situaci na synodách ve Vídni r. 1871 a 1877. (8; 337 a 347).

Hrejsa uvádí, že v Praze žily oba sbory (salvátorský a klimentský, tedy augšpurského a helvetského vyznání) „vedle sebe a bez bližšího styku“. (8; 347) To ovšem neplatilo za takových situací, jako byly oslava památky upálení českého reformátora Jana Husa v r. 1869 a oslava jubilea vydání tolerančního patentu 1881, dále naléhavé řešení některých problémů personální, národnostní a finanční povahy, kdy docházelo k mnohdy dočasným, nikoli trvalým dohodám. Výjimkou bylo, že se např. - pokud šlo o existenci a používání evangelického hřbitova v pražském Karlíně - dokázaly dohodnout i luterské sbory český a německý, a to bez ohledu na národnost. (8; 352 a 360)

V Salvátorském kostele samém se r. 1874 - po zrušení mincovního úřadu ve zbytku bývalého kláštera - podařilo odstranit mříže z nezaslepených oken jižní části kostela (od jeho získání v r. 1863), a tomu při audienci v Praze poželhal i sám mocnář. V dalších letech pak byly odstraněny přístavky, které hyzdily stánek Boží.⁶⁶ Došlo k následným úpravám na fasádě (1882-3) a poté i k jistému zvelebení interiéru (1890). (8; 359-60)

To je už počátek období farářování Viléma Molnára. Ten usilovně a s úspěchem pracoval na tom, aby sbor skutečně vzkvétal, a to jak co do náboženských otázek, tak co do vzdělávání dětí a dospělých (8; 256-69), ale platilo to i o vnitřní výzdobě kostela.

Dělo se tak v době ohrožení existence jeho budovy, když se na území zejména Starého Města a Josefova (v 80. a 90. letech) plánovala a začala uskutečňovat tzv. asanace, která měla zcela změnit tvář historické části Prahy. Podle vzoru Paříže se měly na místě mnohdy pitoreskních uliček a zákoutí vybudovat vzdušné široké ulice a bulváry, lemované tehdy módními domy. Kanalizace, vodovod a posléze elektřina měly ozdravit středověké prostředí města a tomu měly padnout za oběť mnohé památníky staleté lidské tvořivosti, bez ohledu na účel, kterému sloužily.

64

Netrvalo dlouho a rakousko-uberský panovník vydal další, tzv. kultovní zákon (1874), na jehož základě byla uznána také r. 1880 Očbranovská církev bratrská, která do té doby fungovala v Lužici. Vznikla především z exulantů z Moravy (známí v Evropě i ve Spojených státech jako moravští bratři), ale skládala se i ze zastánců převodně jiných evangelických vyznání.

65

Hrejsa 8; 347 a 355 uvádí, že na vzrůst členů sboru působily různé činitele, např. povolení konfesijně smíšených manželství i prosazení dogmatu o neomylnosti papežové v r. 1870 (8; 336).

66

8; 334 a 350-1. Připomínáme, že šlo o uběhlou kůlnu a kůlnu s hnojem, jakož i o vojenské konírny.

67

Plán asanačního obvodu Staroměstského a Josefovského k 31. lednu 1896 příloha v příručce Ukazatel domů v král. hlav. městě Praze a sousedních obcích.

68

(22; 115). K úpravě původně jezovských střeš postranních lodí se přistoupilo r. 1905. Při zmíněné rekonstrukci kostela se kopalo i v podzemí, v němž byla zjištěna poborná ošabka a brobka, nejspíš Šlikova; to se týká rovněž nalezení již zmíněného mlýnského kamene z dob mincovny.

69

(8; 397). Parní topení rourami bylo vedeno pod lavicemi z kotelny při severním vchodu.

70

(8; 379-82). Nakonec se pak počátkem října 1903 účastníci superintendentského konventu shodli na kompromisu mezi augšpurským vyznáním a českou konfesi. K české konfesi se prý hlásil i jeden proud evangelické církve reformované.

71

Zvláště to byly akce Evangelické besedy, která pořádala společná shromáždění a vysílala evangelické děti obou vyznání do feriálních osad.

Mám k dispozici návrh hlubokého zásahu do této městské aglomerace,⁶⁷ kterému překážela - kromě salvátorské školy a kláštera, kostela sv. Kříže Většího a kláštera cyriaků, jakož i benediktinského kláštera mikulášského, známého z Jiráskova F. L. Věka - také budova Salvátorského kostela. V důsledku zásadního a hlasitého odporu kulturní veřejnosti - zejména spisovatelů, malířů, sochařů i hudebníků - byla nakonec celá akce zastavena, snad aby nabrala nový dech. K tomu ovšem již v původním rozsahu - příznačně, pro nedostatek peněz - nedošlo.

Salvátorský kostel zůstal zachován, i když jeho dosavadní vzhled se měl změnit, jak se bouraly některé budovy, na jejichž místě vznikaly secesní a romanticky pojaté domy nové. (Jen pro ilustraci uvádím, že Dušní ulice již nenabyla charakteru rovné souběžnice ulice Pařížské, a ani ta nemohla být spojena s Václavským náměstím v jeden prostorný bulvár, jak tzv. původní asanační plán předpokládal.)

Před stavbou nové fary České církve evangelické (nynější rohová budova č.p. 925 proti kostelu) byla zbořena původní fara a stará škola a vytyčena ulice Salvátorská. A přece chybělo málo, aby dosud tolik zkoušená stavba Salvátorského kostela podlehla řádění „bestiae triumphantis“ (triumfujícího zvířete), jak celou výbojnou akci pod nálepkou asanace přiléhavě nazval náš tehdejší spisovatel Vilém Mrštík.

Jak již zmíněno, byla mezi lety 1902 a zejména 1911 celá budova kostela - tentokrát profesionálně - restaurována a při této příležitosti byly na klenbě kostela odkryty pozůstatky po zemských a městských znacích a fragmenty manýristické freskové výzdoby interiéru. Hlavně některá násilně zaslepená okna kostela byla osvobozena od vyzdívky z let 1863-5 a spolu s důkladnou renovací věže (opatřené třemi zvony) byly upraveny fasády; podle návrhu architekta M. Blechy byl tehdy také prolomen hlavní vstupní portál, a to do dnešní podoby. Rovněž střecha nad postranními loděmi byla oddělena od střechy hlavní a pomocí betonu zploštěna, aby umožnila lepší přístup světla z nyní zasklených oválných oken lodě hlavní.⁶⁸ Do kostela byla zavedena elektřina a parní topení⁶⁹.

To bylo v době, kdy zastával funkci faráře v této úvaze často citovaný dr. Ferdinand Hrejsa. Ten spolu s dalšími faráři a představiteli českého veřejného života se významně podílel na položení základního kamene pro postavení pomníku M. J. Husa, nejvýznamnější postavy české reformační historie. Vystupoval na tuzemských i zahraničních shromážděních a zasazoval se o přetvoření české církve augšpurského vyznání v církev podle konfese české z r. 1575.⁷⁰

Jednalo se o tom zcela vážně také v souvislosti s připravovanými oslavami pětistého výročí upálení Mistra Jana Husa, a to přes vyhraněný odpor vídeňské evangelické „centrály“. K součinnosti českých evangelických církví (i státem neuznaných) byly učiněny zvláště r. 1914 významnější praktické kroky. (8; 414-17)

Do tohoto snažení vniklo r. 1914 vyhlášení války, jež nese název první světová. Je třeba zdůraznit, že v této době, tedy v době ohrožení církevního a národního života, pracoval salvátorský sbor s mimořádnou obětavostí. Představitelé a zástupci tohoto sboru se zúčastnili odhalení Husova pomníku od českého sochaře Ladislava Šalouna na Staroměstském náměstí (bylo to 6. 7. 1915) a řady akcí, konaných u této příležitosti. Zároveň pečovali o zdárný průběh věcí církevních i o vzdělávání dětí, a to za spolupráce se sborem na Královských Vinohradech.⁷¹

Válečné události však na vybavení nedávno restaurovaného kostela Salvátorského dolehly negativně. Jako u ostatních církevních budov musely být r. 1916-7 i jeho zvony odevzdány

k přetavení pro válečné účely rakousko-uherské armády, což se týkalo také měděných střech věžních (nahrazeny pozinkovaným plechem), cínových píšťal z varhan a dokonce měděných kamen.

Positivně musíme pohlížet na válkou zjitřené snahy o sblížení, ba i spojení českých evangelíků. Zejména četná smíšená manželství (mezi luterány a mezi helvety) přispívala členstvím obou vyznání ve sborech k tomuto úsilí, na němž zanechávaly stopy také válečné útrapy na frontách a v týlu; mělo se tak stát na základě uskutečňování myšlenky jednotného „českého evangelického hnutí“. (8; 414-17)

Tak vlastně již před skončením války byly položeny základy k samostatné „české církvi evanjelické“ a jejímu odtržení od Vídně. K tomu byly učiněny také nezbytné organizační akce (společná shromáždění, jednotné prohlášení a memorandum pro poslanecké kruhy, jakož i volba příslušných pracovních odborů), a to přes povolávání členů sborů i farářů do války.

14. Českobratrská církev evangelická

Ještě než skončila první světová válka porážkou Německa a Rakouska-Uherska a vytvořily se nástupnické státy - mezi nimi také republika Československá -, bylo již v hrubých obrysech připraveno sloučení evangelíků helvetského (těch byla většina) a augšpurského vyznání v jednu církev na českém národním základě. Na této záslužné činnosti se podílel také sbor salvátorský. Jeho církevní činnost probíhala vcelku pravidelně a „po převratě“ v říjnu 1918 bylo možno i zde vystopovat viditelný nárůst činných členů sboru.⁷²

K tomu je třeba poznamenat, že již před skončením války a zejména během ní sílily nálady nejen protihabsburské a zároveň protišlechtické a protiklerikální, především proto, že římskokatolická církev byla velmi těsně spjata s císařským domem. Započaly rovněž aktivity některých katolických kněží za reformu církve; ti pak vedeni dr. K. Farským utvořili roku 1920 Československou církev husitskou s národní a starokřesťanskou liturgií, hlásící se k myšlenkám české reformace. (8; 434)

To ovšem nebyl jediný následek „protiklerikálních nálad“, jež lze v popřevratových dobách sledovat. Řady katolíků řídnu nejen vstupem do Československé husitské církve, nýbrž především do církví evangelických. Z nich vedle původně ochranovské a r. 1921 uznané Jednoty bratrské⁷³ je to právě sloučená církev helvetského a augšpurského vyznání, která se ihned po převratu vyčlenila z církevní organizace celorakouské - Českobratrská církev evangelická.⁷⁴

Nedošlo k tomu hned, ale byl to právě F. Hrejsa, kdo dva roky vedl za salvátorský sbor (tedy české luterány) náročná a složitá jednání spolu se zástupcem reformovaných (helvetů) od Klimenta farářem Schillerem a ostatními zúčastněnými. Šlo zejména nejprve o název a organizaci nové, sloučené církve a poté o postup slučování a „rozhraničování“ sborů, tj. jejich rozčleňování do obvodů (8; 416 a 428)

K dohodě o sloučení českých helvetů a luteránů v Českobratrskou církev evangelickou na národním základě a s návazností na reformační hnutí husitské, utrakvistickou církev a Jednotu

72

Hrejsa (8:423) uvádí, že roku 1918 vzrostl počet členů salvátorského sboru o 118 (8 odstoupilo), a to na číslici 2752.

73

Jako jednota bratrská se ustavila již r. 1873. Jinak 8; 428.

74

(8; 428). Církevní zřízení této církve bylo uzákoněno r. 1922 a později nabazeno novějším r. 1931. Státem uznávaná církev českobratrská pak dostávala od státu příspěvky.

bratrskou došlo dne 22. září 1918 a již 17. prosince toho roku byl tento dokument na generálním sněmu českých evangelických církví jednomyslně schválen; ihned následujícího dne bylo také rozhodnuto o zřízení evangelické bohoslovecké fakulty. (8; 422)

Do všech obnovených a nově vzniklých evangelických církví, které byly postupně státem uznávány a dotovány (nejpozději Unitáři - r. 1930), přecházeli mnozí původní katolíci, ne všichni však pro víru samu. To konečně dokazuje také v následujících letech po rychlém nárůstu členů všech sborů jejich znatelný úbytek. Někteří totiž přecházeli z pouhého zvyku chodit do kostela, jiní pod vlivem módní české nacionální agitace o „třistaletém utrpení“ viděli v římskokatolické církvi bývalou aktivní podporovatelku nenáviděně rakouské říše.⁷⁵ Postupem doby ovšem popřevratové výkyvy početního stavu členů, kteří se předtím hlásili k římskokatolické církvi (zvláště co do členů pasivních) ustaly. Čekaly se však pohyby nové.

Protože sbory se již neměly dělit podle vyznání na luterské a helvetské, stal se rok 1919 také U Salvátora „rokem mnohých změn“, což se týkalo i dosavadních filiálek tohoto sboru.⁷⁶ Rozdělení příslušnosti členů pražských sborů na obvody podle působistiště kostelů neposkytovalo ovšem Salvátoru příznivé vyhlídky; při stávající výši 2887 se měl velmi citelně snížit počet jeho členů. Někteří i nadále vzdor rozdělení zůstali, jiní opět nepřistupovali, popř. i s ohledem na svůj věk odpadali, což se dotýkalo nejen finanční situace sboru.(8;427)

Na tomto místě je nutno zařadit malou, avšak velmi důležitou odbočku. Finanční a majetková situace evangelických církví se totiž významně lišila od stavu církve římskokatolické. Jestliže tato církev měla své nemovitosti, o něž zejména mohla opírat svou činnost, evangelické církve takové vymoženosti neměly; k tomu připočteme mj. zapojení římskokatolické církve do celosvětové církevní organizace a celibát.

Fungování evangelických církví naproti tomu finančně zajišťovali především věřící prostřednictvím saláru. A protože byli většinou chudší až vysloveně chudí, mělo to vliv nejen na stav církevních staveb, které patřily evangelickým sborům, nýbrž i na platy jejich farářů.

To se týkalo také salvátorského sboru. Celou minulost od založení pražského sboru po vydání tolerančního patentu provázejí přečetné a oprávněně stesky na nepřiměřené poměry farářů, kteří - ač bydleli na faře nebo přímo v kostele - i se svými rodinami velmi často třeli bídu s nouzí. Po výstavbě fary (církevního domu) r. 1910-11 se nabídla možnost pronajímat jeho prostory jako byty členům salvátorského sboru. Výtěžek z nájemného však nebyl tak vysoký, aby kryl nezbytné potřeby. Totéž lze konstatovat i o sbírkách mezi těmi, kteří se pravidelně účastnili sborového života, a o darech od různých příznivců, o nichž jsme se tu a tam zmiňovali.

I tento aspekt rozdílu mezi církvemi hrál svou úlohu při podněcování rivality mezi nimi. Navíc římskokatolická církev po r. 1624, kdy bylo její náboženství prohlášeno za jediné na území Českého království a markrabství Moravského - a evangelíci byli proto nejen jezuiti krutě pronásledováni - ovládla veškeré školy a mezi nimi také univerzity v Praze a Olomouci (1573) a měla tedy své teologické fakulty. Proto nepřekvapí, že evangelíci museli své řádné faráře vysokoškolsky vzdělávat za hranicemi předlitavských (k Rakousku patřících) zemí. Bylo to nejen na německých fakultách, nýbrž i v reformačních zemích Skotsku a Norsku.

Proto bylo zřízení Husovy československé fakulty bohoslovecké při Karlově univerzitě pro naše věřící tak významnou událostí. Stalo se tak 1. října 1919. Tím bylo završeno úsilí generací

75

Pouze zvyk chodit v neděli do kostela bez hlubšího zájmu o modlitbu narazit na odlišné rituální zvyky, zvláště u starších lidí. Pak mohl nastat další přestup, třeba do Československé církve husitské apod.; takové případy osobně znám, i když postup mohl být opačný.

76

*Jako filiálky (8; 424) uvádí Hřejsa modlitebnu na Vinohradech, na Smíchově, v Berouně, v Libni; postupně na těchto filiálkách vznikaly s výjimkou Berouna sbory samostatně. Přesné propočty jsou v cit. 8; 427 (*poznámka 45 na téže stránce).*

předválečných. Profesorem této fakulty byl navíc jmenován dosavadní první farář sboru salvátorského dr. F. Hrejse, který si ovšem zachoval své farářské místo. (8;425-6) V sakristii kostela (přednáškové síni) zahájila 8. listopadu 1919 tato fakulta svou činnost, než se přestěhovala do vhodnějších prostor.⁷⁷ Tím samozřejmě vzrostla prestiž kostela i sboru.

Tato prestiž trvá podnes, ale bylo třeba o ni zápasit, zvláště v první půli dvacátých let, kdy se chystalo již zmíněné „rozhraňování“. Rozdělení pražských evangelíků do sborových obvodů podle místa bydliště čekalo pak faráře St. Čapka, nově zvoleného do čela salvátorského sboru. Není divu, že i v očekávání citelného úbytku členů se nadále jednalo, a to o velikosti obvodu náležejícího k Salvátoru. Nakonec došlo k ujednání, podle kterého byl salvátorský obvod rozšířen o část Nového Města a každému členu sboru bylo ponecháno na vůli, zda v původním sboru zůstane, anebo se zařadí podle místa bydliště. (8;435)

A tak nedopadla tato akce tak tragicky, jak se očekávalo, ba během roku 1920 se celkový stav - po dočasném úbytku - zvyšoval (v Praze - 936, na území tehdy uzákoněné Velké Prahy - 2429). (8;445) Přírůstek lze pozorovat také jako negativní reakci na oslavy výročí svatořečení Jana Nepomuckého roku 1922, ale ten nebyl dlouhodobý.⁷⁸ O poznání trvalejší byl přírůstek přirozený, který však nebyl zdaleka tak rychlý. A tak se salvátorský sbor stal přes veškeré snahy o posílení v roce 1926 se svými 2452 členy nejmenším pražským sborem. (8;433 a 447)

Protože jeho ekonomická situace nebyla nejlepší, nepouštěl se do větších investičních akcí a omezoval se pouze na nejnnutnější opravy a úpravy. Ty však pomohly udržet stav po důkladné rekonstrukci kostela z r. 1910-11 na celkem dobré úrovni. To se týká i bytů (farářský a kostelníkův), které v prostorách kostela byly ještě za 1. republiky a vlastně až do roku 1949.

Při zmíněných úpravách se samozřejmě nemohlo počítat s tím, že by za války zrekvírované zvony byly nahrazeny zvony novými; o této věci jednalo staršovstvo ještě r. 1925, avšak tehdy již od této myšlenky zcela upustilo. Stačilo, když se podařilo dát do provozu za války značně poškozené varhany již r. 1918, jak dokazuje Hrejsova zmínka o platu varhaníkův a „měchošlapovi“.⁷⁹ Na důkladnější opravu však varhany čekaly do r. 1928, kdy byly napojeny na elektrický motor. Pracovalo se také na postupném zvelebení chrámu, aby mohl lépe sloužit svému účelu.

Br. farář St. Čapek pak spolu se staršovstvem řídil salvátorský sbor až do konce meziválečného období. Práce se celkem ustálila přes různé celospolečenské výkyvy i přes poněkud dramatické osamostatnění dosavadní salvátorské filiálky v Břevnově a Střešovicích (14. 9. 1932) a nakonec i v Berouně (únor 1939).

Návštěvnost na službách Božích (hodina jejich začátku se přizpůsobovala potřebě věřících) se hodnotila jako uspokojivá a stav členstva se vcelku udržoval na stejné úrovni. Kostel sám byl svědkem různých výročních shromáždění církevního rázu, konaly se zde nešpory, ev. byly jeho prostory propůjčovány sborům jiným. Takto sbor překlenul období do osudného roku 1939. Obě vyhlášené mobilizace, v nichž byli aktivováni záložníci armády RČS, postihly samozřejmě také činnost sboru a jeho staršovstva. Při službách Božích a při dalších příležitostech podporovali členové sboru zachování celistvosti tehdejšího státu a stavěli se proti okupaci jeho území.

Ta nakonec přišla a přinesla řadu negativních až drastických jevů. Někteří tehdejší členové sboru odešli, jiní byli perzekvováni. Nacistický totalitní režim se od samého počátku snažil

77

Provizorium trvalo do r. 1924, kdy byl pro tyto účely upraven Husův dům. (8; 441)

78

Podle zmínky v archivu salvátorského sboru přišlo ze synodní rady napomenutí, aby výpady farářů proti římskokatolické církvi byly utlumeny.

79

Hrejse (8; 423) však neuvádí, kdy byly varhany po odmontování cínových přístal r. 1916 opraveny a uvedeny do provozu. R. 1925 se usilovalo - vedle mříží u hlavního vchodu - o pořízení elektrického motoru k varhanám a vede se varhanový fond; cit. 8; 440 a 446.

ovládnout také působení sborů a jejich farářů (a to nikoli jen evangelických). Dal sledovat projevy “nepřátelství vůči říši” v kázáních a při všech shromážděních. Byly násilně uzavřeny vysoké školy a v jejich svazku Husova fakulta bohoslovecká, vychovávající nové kněze. Tlak v tomto směru pak zesílil kolem heydrichiády; už 31. 5. 1942 bylo představeným také našeho sboru nařizováno odevzdávat hlášení ze schůzí zastupitelstva a sborových shromáždění příslušnému okupačnímu politickému úřadu (oberlandsratu). Zrušily se nešpory, staršovstvo se po vyhlášení stanného práva (a to již od září 1941 do února 1942 a následně po atentátu na říšského protektora R. Heydricha) nescházelo.

Nakonec dne 1. srpna 1942 byl úředně odvolán “penzionováním” farář St. Čapek a byl mu zakázán pobyt v Praze. Tento fakt vypovídá jasně o nacistické zvlášti a zvláště o protiokupačních a protinacistických náladách věřících i jejich farářů, o skrytém i otevřenějším vystupování proti tehdejší moci. Teprve následujícího roku se po určitých provizoriích podařilo získat na uvolněné místo faráře - protože sbor musel působit dál - br. Miroslava Krejčího z Přelouče, který pak tento úřad zastával za svízelných okolností až do konce nacistické okupace. Oběma farářům staršovstvo přidělovalo drahotní přídavky.

15. Salvátorský kostel po r. 1945

Nastaly květnové dny roku 1945, pražská revoluce, které se aktivně účastnili také členové sboru. Budova chrámu nebyla poškozena, a proto se po ukončení okupace naší země a osvobození republiky od hitlerovského Německa staršovstvo i členové salvátorského sboru s vervou pustili do církevní práce. Do Prahy a na místo faráře sboru se již 9. 5. 1945 vrátil br. St. Čapek. Tehdy netušil, že ho vbrzku čeká další období totality, tentokrát delší a ničivější. Počet členů sboru sice postupně klesal, což se týkalo i účasti na službách Božích, ale radost z obnovené svobody a víra v její trvání neubíraly nic z nadšení.

Dostalo se i na budovy církve. Nejdříve - po odchodu německých nájemníků z církevního domu - se přistoupilo k práci na této budově. Už během ní se však začaly chystat také nutné změny a úpravy na kostele. Farář, který dosud bydlel v 2. poschodí chrámu, se spolu se staršovstvem dohodl na vyhledání přiměřeného bytu, aby prostory kostela mohly být upraveny a opraveny podle nových představ. Počítalo se s odstraněním dosud zazděných oblouků v postranních lodích. Vše bylo připraveno k realizaci, ale do hry vstoupil únorový puč 1948 a převzetí vlády komunisty; to poznamenalo vývoj kostela a sboru na dalších 40 let.

Zásadním převratem bylo, že “světový názor” věřících (a opět nejen evangelických) měl být postupně, přímo i nepřímo, silou moci úřední a násilím systematicky zlomen, aby byl svévolně a všeobecně nahrazen ideologií “marxismu-leninismu”. K snazšímu dosažení tohoto cíle mělo být veškeré církevní dění podřízeno státu a prý byl i podán vážně myšlený návrh na vytvoření církve jediné, sjednocené - vulgárně řečeno - jako u tělovýchovy a dalších společenských organizací. Kostely, pokud jejich budovy byly i nadále ponechány, měly být přetvořeny ve střediska “nové kultury”.

Přípravy na opravu kostela z předúnorového období však pokračovaly i po něm. Protože se uvolněný a vyhovující byt pro faráře v církevním domě nenašel, dospělo se po složitém jednání s magistrátem a poté s příslušným referátem tehdejšího Ústředního národního výboru (ÚNV) k tomu, že salvátorský sbor obdržel 10. 3. 1948 dekret na užívání bytu v Pařížské ulici 21. Zároveň bylo referentem ÚNV přislíbeno, že uvolněné byty v církevním domě budou k dispozici sboru.⁸⁰

Teprve tehdy mohly započít práce přímo v chrámu. Jejich počátkem bylo odstranění vyzdívek mezi hlavní a jižní lodí v přízemí. Nato r. 1949 byla uvolněna vyzdívka jižní empyry (1. patro) a následujícího roku pak lodě severní (22;116) Předpokládá se, že při těchto, vlastně dílčích zednických pracích, byla opět narušena statika stavby. Proto se přistoupilo k jednání o generální opravě chrámu. Opravy a úpravy se pak uskutečnily v polovině padesátých let.

Začalo se renovací interiéru v rozmezí let 1955-56. Při ní byl odstraněn starý oltář, který tam byl umístěn ještě českými luterány; oltářní nápis, kralický překlad novozákonního citátu (Žd 13,8) „Ježíš Kristus, včera i dnes, tentýž jest, i na věky“ byl zlaceným vlysem zakomponován do čelní stěny presbyteria, nyní za kříž s biblí a kalichem. Renovovaný chrám byl pak slavnostní bohoslužbou 27. 11. 1956 odevzdán sboru.

Poté - po Čapkové odchodu do důchodu (v březnu 1958) - následovala oprava oken a generální oprava fasády (končí 1961, tedy v době, kdy byl celkový stav kostela posouzen jako kritický). Pro úplnost uvádíme, že v různých časových odstupech bylo ještě rekonstruováno elektrické vedení a topení (1966-67), dále opravena střecha (1976-78), střešní krytina (1980) a poškozená místa ve štuce (1981) - ale to už byl kostel zapsán mezi tzv. památkové objekty státu. Pro Salvátor, stejně jako pro ostatní významné budovy Starého Města, byl roku 1963 vypracován pasport SÚPMO, který se po schválení 1967-8 stal základem již dlouhou dobu nezbytné a plánované nejnovější ucelené rekonstrukce chrámu.

80

Tento slib však nebyl dodržen. Nakonec r. 1961 bylo starševstvo donuceno k předání církevního domu (s výjimkou domovníckého bytu v 1. patře) státu. Po komplikovaných jednáních o navrácení tohoto domu původnímu vlastníkovi od r. 1990 se nakonec dům navrátil do vlastnictví sboru.

16. *Závěrem*

Ale to už se dostáváme do současné doby. O té by měli napsat jiní a v oblastech své činnosti erudovanější sestry a bratři. Okolnost, že kostel zůstal vzdor všem ničivým nástrahám lidí zachován a zatím poslední generální rekonstrukce jeho budovy byla dovedena do zdárného konce, nechť je pro všechny posilou ve víře, že jsme obstáli ve zkoušce, která je součástí vyššího záměru.

I když nejsme na této zemi a v lidském čase s to tento záměr plně pochopit, děkujeme právě Spasiteli, jemuž je chrám zasvěcen, že bylo dopřáno, každému podle jeho možností, času i svědomí odpovídajícími silami dosáhnout tohoto dílčího cíle. Zařadit se tak do řetězce těch, kteří se zde shromažďovali před námi a shromažďují i dnes, aby nesli křesťanské poselství víry, naděje a lásky. Tak, jak si to připomínáme při každé Večeři Páně, a tak, jak to představuje zvláštní tvar kříže v kněžišti.

Sám pak kromě toho děkuji všem, kteří mi byli ochotně nápomocni při sběru podkladů a při vlastní realizaci této úvahy. Zejména pak Tomu, jenž vedl mé myšlenky a ruku, dále vlastnímu iniciátoru této úvahy bratru farářů A. Kocábovi, který také ochotně poskytl věcné připomínky k několikerému přepracování její původní verze, ze sboru a jeho staršovstva - H. Bouzkové (věcné poznámky), S. Daníčkové, Vl. Hančilovi a H. Schillerové (bibliografie), z historiků mimo sbor pak řediteli Muzea hl. m. Prahy Z. Míkovi a řediteli Historického muzea Národního muzea v Praze E. Šimkovi.

Seznam literatury a ikonografie

1. Beněš, J.: *Evangelický chrám Salvátorský v Praze; původ, osudy a navrácení jeho pražské české evangel. církvi aug. vyzn. Jeho Apóst. Veličenstvem císařem Františkem Josefem I. Pomník svobody náboženské v znovuzrozeném Rakousku, zároveň hlas k povzbuzení dobročinné podpory ve prospěch upravení chrámu a školy. Nákladem české církve evang. a.v. v Praze. - Tiskem dra Ed. Grégra. Praha 1864*
2. Buben, M.: *Encyklopedie heraldiky. Nakladatelství Libri. Praha 1994*
3. Cajfourek, P. a kol.: *Kapesní atlas světových dějin. 1.díl. Kartografie Praha 1977*
4. Hamannová, B.: *Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Nakl. Brána, Praha, Grafoprint Neubert 1996. S.366–370*
5. Hlavsa, V.: *Praha očima staletí. Nakl. Orbis, Praha 1960*
6. Hlavsa, V.- Vančura I.: *Malá Strana /Menší Město pražské. SNTL-Nakladatelství technické literatury, Praha 1983*
7. Hrejsa, F.: *U Salvátora. Z dějin evangelické církve v Praze (1609–1632). Nákladem Českobratr. evang. sboru v Praze. Praha 1930*
8. Hrejsa, F.: *Dějiny české evangelické církve v Praze a ve středních Čechách. Nakl. Českobratrské evangel. církve v Praze I. Praha 1927*
9. Hroch, M.: *Historické události - Evropa. Datová příručka. Nakl. Mladá Fronta, Praha 1977*
10. Janáček, J.: *Rudolf II. a jeho doba. Nakl. Svoboda Praha 1987*
11. Kol. autorů: *Atlas historique. De l'apparition de l'homme sur la terre à l'ère atomique. Edition française de l'original germain. Librairie Stock 1968. Imprimé en Italie, Milan 1970*
12. Ledvinka, V. - Mráz B. - Vlnas, V.: *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Nakl. Akropolis, Praha 1995*
13. Líbal, D. - Muk, J.: *Staré Město pražské. Architektonický a urbanistický vývoj. Nakl. Lidové noviny, Praha 1996*
14. Lukáček, J.: *Počátky evanj. církve v Čechách. Příspěvek k době toleranční. Nakl. Al. Lapáče v Praze V. Praha 1914*
15. Míka, Z. - Stangler G. a kol.: *Prager Barock. Schallaburg 1989. Vyd. Amt der NÖ Landesregierung, Abt. III/2 Kulturabteilung, Wien 1989*
16. Poche, E. a kol.: *Praha na úsvitu nových dějin. Architektura, sochařství, malířství umělecké řemeslo. Panorama, Praha 1988*
17. Poche, E.: *Prahou krok za krokem. Uměleckohistorický průvodce městem. Orbis a Pražské nakladatelství V. Poláčka. Praha 1948*
18. Poche, E. - Janáček, J.: *Prahou krok za krokem. Průvodce městem. Orbis, Praha 1963*
19. Pohl, W. - Vocolka K.: *Habsburkové, historie jednoho evropského domu. Nakl. Brána, Praha 1996*
20. Radomerský, P. - Dragoun, Z.: *Ze dnů poslední slávy a konce pražské mincovny. Časopis Národního muzea, Historické muzeum, 144/1975, č. 1/2, s. 30–62*
21. Tomek, W.W.: *Děje mocnářství Rakouského. Malá encyklopedie nauk, díl V. V komisii u Kronbergra i Řivnáče. Praha 1845*
22. Vlček, P. a kol.: *Umělecké památky Prahy - Staré Město, Josefov. Nakl. Academia, Praha 1996*
23. Volařka, V.: *Pouť Prahou. Dějiny a umění. Nakl. ČSVU. Praha 1967*
24. Kolektiv autorů: *350 Jahre Gemeinde Böhmischer Exulanten in Dresden. Dresden 2000. Herausgegeben vom Kirchenvorstand der Evang.-Luth. Johanneskirchgemeinde Dresden Johannstadt - Striesen.*

Na podnět a zakázku ředitele Muzea hl. m. Prahy PhDr. Zdeňka Mlýka, CSc. byly r. 1998 vypracovány tři na sebe navazující texty, a to: Černohorský, Z.: *Kostel u Salvátora na Starém Městě. Časopis Res Musei Pragensis. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy, VIII/1998, č. 10, 11, 12, s. 4–7, 5–7, 6–9.*

Vzpomínky na opravu chrámu

Lidská paměť je slabá, nic dlouho neudrží, a čím větší je časová proluka mezi událostí a vzpomínáním, tím více proměňuje bájeslovná energie událost v příběh, který se často velmi podstatně liší od reálné skutečnosti. Nařikat nad tím je neúčinné, protože stejně nikdy plně nevystihneme, co se opravdu stalo, neporozumíme tomu ani v okamžiku události samé, ani kdykoli potom. Proto jsem se rozhodl spíše než popsat, jen glosovat minulé události, sebrat několik střípků z etapy, jež definitivně zapadla do historie. Činím tak v době, kdy ještě doznívají v myslích a srdcích přímých pamětníků mnohé z události, které v těchto úvahách zmiňuji. Možná, že i někdo jiný bude povzbuzen a odhodlá se zavzpomínat. Velmi bych to přivítal.

Konkrétním impulsem byla generální oprava Salvátorského chrámu a vzácná iniciativa člena sboru, historika prof. Černoorského, který se nabídl sepsat dějiny chrámu ve chvíli, kdy jsem mu sdělil záměr zachovat o tomto díle písemnou zprávu. Vděčně jsem tuto nabídku přijal. Původní představa diskutovaná na půdě staršovstva byla širší a měla být oficiální zprávou sboru, žel neprošla. Aby toto údobí neupadlo v zapomnění, rozhodli jsme se s br. Černoorským postupovat společně, ale každý z nás odpovídá osobně za to, co napíše.

Mám velmi pozitivní vztah k Salvátorskému chrámu. Je to proto, že moje osobní víra byla v době mého dětství i mládí úzce spojena s kostelem sv. Josefa ve Vidni 5, Schoenbrunnerstrasse, kde se konala zádušní mše za známého rakouského hudebního skladatele Josefa Haydna. Nepřeháním, když řeknu, že farnost sv. Josefa a tamní kostel byl doslova mým druhým domovem, kde jsem jako rodilý i přesvědčený katolík prožíval nejposvátnější chvíle mého raného životního věku. Proto jsem jako evangelický konvertita vždy dával přednost církevním bohoslužebným stavbám, jež připomínaly gotické či barokní katolické kostely. Aniž jsem to plánoval, byl jsem povolán k službě v salvátorském sboru, zprvu jako výpomocný a pak jako řádný farář. A právě Salvátorský chrám má parametry klasických církevních staveb z přechodu středověku a novověku. Ale to vše mělo také svou prehistorii. Když jsem v roce 1949 vstoupil do Českobratrské církve evangelické, byl to salvátorský farář Miroslav Krejčí, kdo mi otevíral dvěře do tohoto společenství. Když jsme s Darjou uzavírali dne 21. 6. 1952 sňatek, bylo to U Salvátora. Šlo jen o náhodu, shodu okolností či vyšší záměr? Ať tak či onak, jsem rád, že tam, kde jsem začínal svou duchovní cestu, jsem směl i dovést svou aktivní farářskou práci. Deo gratias.

V roce 1983 jsem získal souhlas pro výpomocnou duchovenskou službu v Praze-Radotíně. Vzpomínám, jak jsem seděl za topičským stolem v Tělovýchovné jednotě Praga v Žitné ulici, zazvonil telefon a ozval se kolega Mirek Heryán s dotazem, zda bych byl ochoten v radotinském sboru převzít službu výpomocného kazatele? Byl jsem jeho nabídkou potěšen, zároveň jsem však vyjádřil pochybnost, zda se podaří získat státní souhlas. K mému překvapení se to podařilo.

Po komunistickém puči v únoru 1948, kterým byla zlikvidována relativně svobodná poválečná společnost, totalitní režim začal také na stávající církve a snažil se je dostat pod svůj přímý politický vliv. Aby měl potřebné nástroje pro realizaci těchto cílů, přijal v roce 1949 zákon o „hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností“, do kterého byly vtěleny dvě hlavní diskriminační zásady, kontrola nad hospodařením církví a pravomoc státu rozhodovat, komu se povoluje duchovenská služba a komu ne. Když se stát rozhodl postavit nepohodlného duchovního mimo službu, mohl tak učinit bez udání důvodů. V této oblasti vládla naprostá libovůle.

28. 2. 1974 mi byl církevním odborem Krajského národního výboru Středočeského kraje odňat souhlas k výkonu duchovenské služby spolu s mým přítelem farářem Jakubem Trojanem, nyní vysokoškolským učitelem na Evangelické teologické fakultě UK v Praze. Měl-li jsem se vrátit do církevní duchovenské služby, bylo třeba získat opět souhlas. Byly dva různé souhlasy - na úplný úvazek (§ 17) nebo pro výpomocnou duchovenskou službu (§ 16). Kdo dostal souhlas podle § 17, mohl být volen za faráře na konkrétním farním sboru a vykonávat službu jako své plnočasové zaměstnání.

Dostal jsem jen šestnáctku, a to pro sbor v Praze-Radotíně. Občas jsem kázal v Radotíně, kde bylo sídlo sboru, a také v kazatelských stanicích v Černošicích a Dobříšovicích. Byl jsem velmi pěkně přijat a návrat na půdu instituční církve byl, viděno z radotínské rampy, opravdu povzbudivý. Díky patří všem členům sboru, se kterými jsem se setkával při bohoslužbách; za všechny bych rád poděkoval bratru faráři Miroslavu Heryánovi a kurátoru bratru J. Novotnému a jejich manželkám.

Pak jsem v době, kdy místní farář Michal Otrísal byl na studijní pobytu ve Švýcarsku, krátce vypomáhal v Praze-Vršovicích. I tam jsem se cítil dobře. Na rozdíl od Radotína jsem na dobu asi 5 měsíců prakticky převzal celý rozsah duchovenské práce. Kázal jsem pravidelně každou neděli, vedl konfirmační cvičení, mládež a biblickou hodinu. Nebylo to jednoduché, neboť jsem ještě vykonával své topičské zaměstnání. Směnný provoz v kotelně Tělovýchovné jednoty v Praze 2 v Žitné ulici (dnes Sokol) se nedal upravit tak, aby práce nekolidovala s povinnostmi, které jsem měl ve Vršovicích. A tak jsem někdy měl být na obou místech ve stejnou dobu zároveň. Rozpůlit jsem se nemohl, tak jsem to musel všelijak flikovat a během provozu na potřebnou dobu z kotelny odcházet. Provoz byl sice automatický, ale delší nepřítomnost nebyla žádoucí, neboť se mohlo stát cokoli. Přesto jsem se toho odvážil a do jisté míry riskoval. Lidé pod kazatelnou zpravidla vůbec netušili, co jsem někdy prožíval, když jsem si při bohoslužbách vzpomněl na kotelnu. Díky Bohu, nikdy se nic zlého nepříhodovalo. Bůh mně chránil.

Krátce po té, co jsem skončil zástup ve Vršovicích, přišel do kotelny salvátorský kurátor br. Adolf Kocna se vzkazem od staršovstva, zda bych byl ochoten také vypomáhat v salvátorském sboru, anebo dokonce přijmout kandidaturu na místo faráře. Salvátorský farář Renatus Schiller na jaře 1986 zemřel a sbor byl bez pastýře. Nabídka mě překvapila, přesto jsem se okamžitě rozhodl přijmout službu výpomocného kazatele. Druhou nabídku, kandidovat na úřad řádného faráře, jsem neodmítl, ale vyžádal si čas na rozmyšlenou. Vycházel jsem z trpké zkušenosti, že se ČCE zpronevěřila svému poslání a nestala se obhájcem slabých, diskriminovaných a nepostavila se ani za své faráře proti zvlí totality. Šla ještě dále, zakázala jim např. účast na pastorálních konferencích duchovenstva. Distancovala se tehdy spolu s římskokatolickou církví od duchovenských i laických signatářů lidských práv v Chartě 77 a v této významné záležitosti se plně identifikovala s totalitním systémem. Proto pro mne nebylo lehké se znovu plně začlenit do instituční části církve a sloužit plnočasově jako farář sboru. Zároveň jsem si byl vědom toho, že ne všichni členové staršovstva si přejí, abych se stal jejich farářem a v seniorátním výboru jsem nenacházel vůbec žádnou podporu. Bylo mi naléhavě doporučeno, abych o místo salvátorského faráře na plný úvazek neusiloval. To byl tehdy výslovně formulovaný postoj tehdejšího seniora B.O. a seniorátního kurátora A.K. Tušil jsem, odkud vítr vane. Státní správa byla ochotna tolerovat mou výpomocnou kazatelskou práci, ale ne převzetí úřadu faráře v tak významném evangelickém sboru. Však i kvůli tomu vznikl spor ve staršovstvu. Nechci jít do detailů, snad někdy jindy. Co bych ovšem rád připomenul, byla odvaha víry několika členů staršovstva, kteří

věřili, že se tento záměr nakonec podaří prosadit. Byli to především br. P. Rejchrt, O. Keller, V. Hančil, ses. J. Jaroměřská a další. Tento nadějný a zároveň odvážný postoj na mne hluboce zapůsobil a do značné míry ovlivnil mé rozhodnutí přece jen kandidovat na místo salvátorského faráře.

V prosinci 1986 jsem v salvátorském sboru začal působit jako výpomocný kazatel. Administrátorem byl jmenován dejvický farář Daniel Henych, který se očividně v této funkci necítil dobře. Převzal jsem větší část duchovenské práce a br. Henych konal jen to nejnutnější. Úkolu administrátora se zhostil s citlivostí, tichostí a ohleduplností jemu vlastní. Vzpomínám jen na jedinou „rušivou“ událost. V rámci příprav na státní oslavy 40. výročí „Vítězného února“ přijala vláda rozhodnutí provést opravu fasád domů i budov na Staroměstském náměstí a v přilehlém okolí. Tato akce zahrnovala také dokončení opravy fasády chrámu Panny Marie před Týnem, která byla obrácena do náměstí. To ovšem předpokládalo vybudovat v blízkosti kamenickou dílnu. „Vrchnost“ se rozhodla pro prostranství kolem salvátorského kostela hraničící s Dlouhou ulicí. Úřady se na sbor obrátily s formální žádostí o souhlas, s kterým ovšem předem už stoprocentně počítaly. Staršovstvo však žádosti nevyhovělo a pověřilo br. Henycha, aby to tlumočil na církevním referátu hlavního města Prahy. Tvrdě narazil. Nesouhlas interpretovali jako negativní postoj k snahám zkráslit střed Prahy v předvečer 40. výročí „Vítězného února“. Zároveň vyjádřili podezření, že nesouhlas míří přímo proti osobě předsedy vlády L. Štrougalovi, který byl iniciátorem tohoto plánu. Přisuzovali tomu tak velikou váhu, že vyslovili na adresu br. Henycha dokonce hrozbu, že by mu mohl být odňat i státní souhlas, kdyby staršovstvo nepřesvědčil, aby změnilo názor. Staršovstvo pod tlakem ustoupilo a dalo souhlas. Krátce na to kamenická hut' obklopovala východní část kostela a dávala o své existenci asi po dobu dvou let vědět velmi vydatně. Tehdy mi bylo br. Henycha opravdu líto.

Nevím, zda by se hodil do pestré směsice nesouhlasníků, možná ano, ale kdo ví? Je ovšem dobré nezapomínat, že za to, co se dělo ve sboru, odpovídal před úřady vždycky jen farář a schytával často zástupně rány, které vlastně mířily na celý sbor.

Soužití s kamenickou hutí bylo velmi náročné. Neustálý tlukot jejich kladiv drásal nervy, v kostele prakticky nebylo před hlukem úniku, což jsem zvláště rušivě pociťoval při pastoračních rozhovorech. Bylo jen jedno místo, kde se to dařilo, a to v dětské místnosti nad kuchyňkou v levé věži. Oceňoval jsem proto velikost stavby, její silné zdi a všelijaká zákoutí, kde bylo možné unikat hluku „okolního světa.“ Tehdy jsem také pochopil jeden z dalších aspektů chrámových budov, chránit člověka, který se chtěl věnovat modlitbě, před „hlomozem a rykem hříšného světa“. S kameníky, kteří byli z Valašska, jsme vycházeli dobře, měli pro nás pochopení a při bohoslužbách, svatbách, křtech i při některých jiných příležitostech ochotně přerušovali práci, aby nám poskytli potřebný klid. Navzdory tomu jsme si museli zvyknout, nic jiného nám nezbyvalo, a když kameníci konečně odešli, doslova nás zahltil zvuk obnoveného ticha. A museli jsme si opět zvykat, ale to už šlo snáze.

Po odchodu br. D. Henycha byl seniorem B. Otřísalem jmenován nový administrátor, bratr farář B. Bartička z Prahy-Spořilova. Spolupráce s ním byla náročnější. Nevěřil v realnost pokusu získat pro mne státní souhlas pro plný výkon funkce salvátorského faráře. Tímto postojem posiloval skeptický postoj některých členů staršovstva a sboru a tuto skepsi znovu a znovu vnášel do našich společných rozhovorů. Jeho duchovenské působení ve sboru se však omezovalo jen na nezbytné minimum, takže de facto nedocházelo k dalším třecím plochám. U Salvátora kázával jednou za měsíc a já jej oplátkou zastupoval na jeho kazatelně ve sboru v Praze 4 - Spořilově. Cítil jsem se tam dobře, atmosféra v shromáždění byla hřejivá, posluchačstvo vnímavé a vstřícné. Vždy jsem se tam těšil.

V salvátorském sboru jsem byl velmi intenzivně konfrontován s prací i vlivem nedávno zesnulého faráře Renata Schillera. Nastoupil jsem po oblíbeném a úspěšném faráři, který shromažďoval pod kazatelnu početné a vnímavé posluchačstvo, plně se věnoval pastoraci a vybudoval mimo jiné i velmi známý a uznávaný pěvecký sbor. Kládl jsem si přirozeně otázku, zda budu schopen na jeho práci navázat a dále ji rozvíjet. Nastoupit po úspěšném a oblíbeném faráři je obtížné, neboť za určitých okolností může vzpomínka na působení takového faráře mít retardující sílu. Bývá tomu zvláště tehdy, když v očích věřících nový farář ve srovnání s předchůdcem jaksi neobstojí.

To druhé, co mohlo vyvolat hned na začátku vážné problémy, byla skutečnost, že sbor byl ve svém jádru nejednotný. Takové bylo mínění některých členů staršovstva a sboru. Před nástupem k Salvátoru mě řada lidí varovala, že s tím budu mít podobné potíže jako moji předchůdci. Tyto hlasy jsem nepodceňoval, ale také jim nepřisuzoval příliš velkou váhu. Nebál jsem se, neboť jsem jak na půdě sekulární, tak i církevní prodělal ve svém životě pěknou řadu zápasů. Věděl jsem příliš dobře, že nemohu očekávat, že v salvátorském sboru najdu ideální lidské vztahy. Něco takového by bylo iluzorní, neboť každé společenství je tvořeno jen chybujícími lidmi. Hned na samém začátku došlo k „malému zemětřesení.“ Odstoupil dosavadní kurátor i jeho manželka, dlouholetá zasloužilá sborová sestra. Resignaci nahlásila také sborová účetní a pokladnice. Byly to velmi náročné chvíle, vše přišlo najednou. Sotva jsem začal pracovat, hlavní spolupracovníci balili kufry. „Krizi“ se však podařilo rychle překonat. Byl zvolen nový kurátor i sborová sestra, účetní svou rezignaci stáhla a našel se i nový pokladník. Chod kanceláře nebyl narušen a změna ve vedení staršovstva nakonec působila pozitivně, uklidnila situaci. Samotný fakt, že čelní pracovníci sboru při mém nástupu rezignovali, jsem si mohl vyložit všelijak. Mohly v tom být osobní nebo politické důvody, nesouhlas s mým pojetím víry a Evangelia atd. Nechci pitvat a posuzovat motivy těch, kteří nepřimo projevíli nelibost nad mým příchodem do farářského úřadu. Vyjádřil jsem tehdy na památné schůzi svou nelibost nad touto skutečností a označil jsem toto jednání ve chvíli, kdy bylo třeba po smrti br. faráře Renata Schillera táhnout za jeden provaz, za nevhodné a škodlivé. Užitek to samozřejmě nepřineslo, ale nutilo mě to, abych se zamyslel, jak dál? Dovolit, aby žabomyši války pronikaly do středu sborového dění a odčerpávaly duchovní energii potřebnou pro významnější úkoly, nebo reálně vycházet z poznání, že každé společenství je nakaženo virem nejednoty a že kazateli je svěřena instituční i duchovní autorita, aby ustavičně svolával do houfu všechny zbloudilé a vrtošivé ovečky? Vycházel jsem z názoru, že farář tu je pro všechny farníky, a proto jsem od samého počátku úzkostlivě dbal na to, abych nevstupoval do spolků se skupinami nebo členy sboru. Trvale mi tanulo na mysli osudné chování církevního vedení v době normalizace, (1972-89) jenž tlačilo na okraj církve faráře, kteří upadli v nemilost státu, a tím prohlubovalo státem chtěné rozdělení v církvi. Nejvíce se to projevilo, když byli ve vedení synodní rady Dr. Václav Kejř a Dr. Škarvan. Do tohoto hříchu jsem jako farář nechtěl za žádných okolností upadnout. Snažil jsem se měřit všem stejně. Jak se mi to podařilo, necht' posoudí jiní.

Salvátorský sbor byl poměrně živý. Zvláště radostná byla nedělní shromáždění. Bývala nejen hojně navštěvovaná, ale mezi účastníky bohoslužeb nechyběla žádná generace, zastoupení byli všichni, od nejmladších po nejstarší, byl to dokonalý sociologický vzorec obyvatelstva. Postupně jsem začal rozlišovat pravidelné účastníky bohoslužeb, když jsem se s nimi loučil tradičním evangelickým způsobem u východu z kostela po konci nedělních bohoslužeb. Jedni chodili pravidelně, ale jiných aktivit během týdne se neúčastnili. Jiní pak i v týdně byli

integrování do práce či účasti v některých jiných složkách sborové práce. S těmi jsem se setkával častěji. Týkalo se to především účastníků biblických hodin, mládeže a staršovstva. Vedle pravidelných návštěvníků přicházeli i hosté, evangelíci, kteří navštívili Prahu nebo se účastnili např. biblických kursů, jindy cizinci, kteří náhodou nebo na doporučení přišli právě k Salvátoru. Situace byla specifická tím, že jsem neměl jako většina farářů relativně ustálený počet známých posluchačů, ale vždy tu byly i nové tváře, novi lidé. Chrám je veliký a kazatelna dosti vysoko, oční kontakt s jednotlivými posluchači není prakticky možný. Kazatel se ovšem také nemůže dívat jen do připraveného textu, musí nutně navázat i kontakt vizuální, takže se mu posluchači promění v zástup. Přesně tak to cítím, hledím na všechny, ale jen málokdy vnímám jednotlivého člověka. Je to jako u biblického rozséváče, který rozsévá na poli dobré semeno, myslí na budoucí úrodu, měří okem celé pole, rozhazuje semena po hrstech, ale nezapomíná, že nejprve musí každé semeno vzejít a přinést mnohonásobný užitek.

Kladl jsem si otázku, jak a co kázat, které důrazy by měly v tomto salvátorském posluchačském prostoru být v popředí. Nic nového mi nepřišlo na mysl než to, co jsem zdůrazňoval už dlouhá léta předtím. Kázat misijně, přivolávat k Ježíši Kristu, ale zároveň připomínat konkrétní dopad jeho působení a přítomnosti do současné situace. Ježíš Kristus osvobozuje od vši lidské tyranie, proto jsem nemohl pomíjet ve svých proslovech neúnosnou situací v totalitní nesvobodě. Nejsem si jist, zda většina posluchačů projevovala souhlas či uspokojení se zaměřením mých kázání, která se pravděpodobně jevila některým z nich příliš politická a jiným snad až příliš zbožná. Očividný zájem i počet posluchačů však svědčily spíše o pozitivním ohlasu. Jsem si ovšem plně vědom toho, že zvýšený zájem o slovo konkrétního kazatele nemůže být hlavním měřítkem jeho služby. V salvátorském sboru, kam chodilo na bohoslužby relativně hodně lidí a finanční situace sboru byla dobrá, hrozilo trvalé nebezpečí, že konkrétní dopad kázaného slova bude hodnocen podle těchto nebo podobných vnějších znaků. Ale to by bylo nebezpečné a zavádějící. Důležité je přece to, co si o nás myslí Bůh, a ne člověk, a vnější úspěch nesmí sboru ani kazateli zaslepit oči, ale ani neúspěch je nesmí demobilizovat. Dokud můžeme pracovat a sloužit s dobrým svědomím, je třeba pokračovat na započaté cestě. Skutečnost, že kazatel nemůže dojít k jednoznačnému závěru o zásadní kvalitě své služby, přivedlo leckterého kazatele do veliké duchovní nouze. Otázka, jak Bůh hodnotí práci kazatele, zůstává trvale nezodpovězena a pokušení přijmout na místě božního hodnocení slovo lidské chvály nebo kritiky leží ve dveřích. To je pokušení, které trvale krouží kolem duše kazatele. Je to kříž, který musí kazatel trpělivě nést a donést až do konce.

Nenastoupil jsem práci v salvátorském sboru s představou, že budu měnit zaběhané pořádky. Naopak, neměl jsem přesnou představu co dělat. Držel jsem se léty prověřené zkušenosti, že vstup nového faráře do sboru nemá být signálem k velkým změnám. Nově nastupující pracovník má respektovat, co se v minulosti na půdě sboru dobrého konalo i vykonalo, snažit se to poznat, pokud možno v tom pokračovat, popřípadě to i rozvíjet. Mám ovšem i další zkušenost, že zaběhnutý systém sborové práce nesmí být dogmatem ani nepřekročitelnou hranicí, ale má být otevřen novým impulsům a novým začátkům. To se také stalo. Je jen třeba pečlivě evidovat i sebemenší duchovní pohyb a věnovat mu přiměřenou pozornost.

Nedlouho po mém nástupu začali klepat na dveře kanceláře převážně mladí lidé s prosbou o křest svatý nebo o uvedení do duchovního života. Považoval jsem za povinnost se těchto mladých ujmout a důkladně je připravit na křest svatý nebo confirmaci. Tak vznikla tradice ročních nebo až dvouročních přípravků, někdy spojených i s individuálním duchovním

vedením. Tato práce pokračovala bez přerušení až do mého odchodu do důchodu. Některé ročníky se scházely k meditaci a modlitbám i po křtu nebo konfirmaci a někteří z nich se stali aktivními členy sboru a rozšířili jeho živé jádro. Postupně rostl počet těch, kteří přicházeli se svými osobními problémy, s otázkami víry, se svými pochybnostmi a často i bezradností ve věroučných otázkách. Někdy mi dokonce posílali známí a přátelé mé ženy, která je psycholožkou, své pacienty, jejichž psychické potíže byly oblečeny do „náboženského“ kabátu. Na půdu „léčitelskou“ jsem se však nikdy nevydával, ani jsem se o to nepokoušel, setrval jsem u osobní pastorače v přesvědčení, že boží slovo uzdravuje tělo i duši. Nikdy jsem nepochyboval funkci klasické lékařské terapie, ale nepropadl jsem také mýtu o její všemohoucnosti. Jsem přesvědčen, že tam, kde při léčbě je vynechán Bůh, ten pravý lékař, tam dochází jen k částečnému uzdravení. Podle svědectví Písem svatých je nemocen, ba bláznem ten, kdo říká, že není Boha, „říká blázen v srdci svém, není Boha“ (Žalm 14,1). Zdravý je ten, kdo je v očích božích zdravý, proto každá léčba, která Boha vynechává, je jen částečná.

Ve středu večer se scházela menší skupina na biblické hodině. Probírali jsme vybrané biblické texty nebo krátké biblické knihy. Snažil jsem se účastníky vtáhnout do živého biblického dění, především hledáním paralel mezi biblickými ději a našimi zkušenostmi. Tento druh myšlení není zcela samozřejmý a je třeba se mu učit. Je to jeden ze způsobů, jak se přiblížit k poznání boží vůle. Evangelium, které přichází shora, nelze nasát jako houba vodu. Člověk je stvořen k obrazu božímu a je obdařen schopností zachytit signály božího ducha a aplikovat je do konkrétní situace. Je tedy spoluaktérem, i když výchozím bodem jsou slova a činy Ježíše Krista. Ježíš prošel všemi základními lidskými situacemi, byl přece jeden z nás, byl nám podoben, a proto nám i rozumí. Při výkladu jeho slov a činů nám toto poznání velmi pomáhalo. Znovu a znovu jsem zdůrazňoval, že Ježíš je navzdory změněné dějinné situaci stále vhodným vzorem. To ovšem nemůže znamenat, že se pokusíme jej slepě kopírovat, však by to nikdo ani nedovedl. Spíše si budeme klást otázku, jak by asi jednal Ježíš a v rozhovoru s ostatními si budeme ujasňovat význam a smysl jeho slov a budeme se pokoušet společně dojít o krok dál. Nazývám to pravidlem podobnosti. Jsme si s Ježíšem podobni, proto si můžeme rozumět, ale dá to práci a nebudeme s tím nikdy hotovi, protože v něm osobně přebývá Bůh. Takže máme před sebou nekonečný horizont, věčnou perspektivu pro naši poutní cestu od Boha k Bohu, od stvoření k vykoupění. Ale nejde jen o porozumění, jde o to podobně jednat. Jistě lze namítnout, že to je meta příliš vysoká. Asi ano, jsme slabí a chybující, ale přesto není možno slevit z vysokých božích nároků, jinak by se vše zřítilo do moře lidské relativity a svévole. Po počátečních rozpacích se rozhovory na tato témata často rozběhly do nečekané hloubky a někdy k nespokojenosti starších účastníků i do značné délky. Nevyhýbali jsme se zásadně žádnému tématu, ale neztráceli jsme ze zřetele, že je třeba vytrvale kroužit kolem středu Písma svatého, kterým je Ježíš Kristus. On, Slovo tělem učiněné, je střed celého stvoření, odkud všecko vyvěrá a se tam opět po naplnění toho k čemu je posláno, vrací.

Na biblické hodině vzniklo malé neformální společenství, které žilo a bylo zdrojem povzbuzení i síly, barometrem víry a věrnosti, ale také vlažnosti i nezájmu. Bylo shlukem mnoha buněk, tvořících část živého organismu sborového společenství. Nebyli jsme uzavřeni. Měli jsme i hosty z jiných sborů, z ekumenické rodiny, ale také z okolního světa.

Biblická hodina byla hojně navštěvována a ovzduší bylo přátelské a hřejivé, ale byly i doby, kdy jsme prožívali útlum. Bylo to např. po revoluci 1989, kdy se mnozí angažovali veřejně, nebo např. začali učit na církevních školách ap. Zásadně mě však mrzelo, že na

biblické hodině chyběli nejen mnozí členové staršovstva, ale i velmi horliví členové sboru, kteří ve staršovstvu nebyli. Kladl jsem si otázku, co za tím vězí? Dělán to špatně, nebo přeceňuji význam tohoto shromáždění? Možná, že někteří prakticky založení lidé si myslí, že na biblické hodině se moc mudruje, ale málo dělá. Ve sboru jsou i jiná živá společenství jako je mládež, odbor křesťanské služby, nedělní škola, konfirmační cvičení, meditační skupina atd. Proč tedy upřednostňovat biblickou hodinu? I když pro takovou argumentaci mám pochopení, přece jen konkrétní práce s Bibli má v reformační církvi zásadní význam. Evangelické specifikum spočívalo v tom, že jsme byli lidem Bible, slova božího, na rozdíl od jiných křesťanů, kteří byli mnohem více orientováni např. na svátostnou bohoslužbu. Vyslovuji-li tento názor, nemíním tím nikoho peskovat a zvedat varovný prst, že je tím ohrožena jeho víra v Ježíše Krista. Pokud by to tak bylo, bylo by to velmi zlé. Respektuji víru každého mého spolubratra nebo sestry. Je to věc mezi člověkem a Bohem, mezi člověkem a Kristem. Nikdo, ani farář, kazatel či kněz nad vírou druhého nemá dispoziční moc, nemůže nad ní vládnout, jí disponovat. Spasení není jistě závislé na práci v biblické hodině, ale práce s Bibli je velikou pomocí na cestě víry. Na to bychom neměli zapomínat.

Významnou kapitolou v životě sboru byla mládež. Každý, kdo kdy pracoval s mládeží, ví, že to je práce velmi obtížná, ale i radostná. Zahrnuje významné a komplikované životní období. Dítě se proměňuje v dospělého člověka a někdy se zdá, že po pubertě tu je jiný člověk. Tento jev vystupuje do popředí především v údobí příprav na konfirmaci, počínaje asi od 12. rokem. Až na výjimky bývají děti ještě vstřícné, otevřené, hravé, a mají-li schopného vedoucího nebo faráře, který jim rozumí, získá jejich srdce a sympatie a má šanci je stmelit do živé skupiny, aniž by potlačil jejich spontaneitu a potřebu se svobodně vyjadřovat. Vedoucí musí dávat pozor, aby skupinu neválcovaoval, nedusil, ale stimuloval k aktivitě ve slovech a činech, ale zároveň dával pozor, aby tuto „válcovací“ roli nepřevzal někdo jiný. V každé skupině se zpravidla profiluje některý její člen do vedoucí role a má přirozenou tendenci zaplnit vnitřní prostor svobody, který náleží všem. Nejde o to bránit přirozenému rozdělení „rolí“. Každý člen skupiny má své jméno, odlišuje se od ostatních svými specifickými vlastnostmi, má svá obdarování, ale také své slabosti a chyby a potřebuje nalézt své místo uvnitř své generace, kde by byl akceptován takový, jaký je. Kde by zároveň vládlo životodárné napětí k vyššímu ideálu, který je všemi více či méně přijímán a má proto integrující sílu. Může-li mladý člověk prožívat toto své životní období ve společenství přátel ve sboru, nese si do života významný vklad. Vznikne-li taková skupina, pak je třeba ji zvelebovat, dobře vést, aby zůstala ve sborovém organismu něčím relativně trvalým. Není však žádoucí, aby skupinu ovládl malý „monarcha“, který by za pomoci svých přátel ostatní manipuloval, dirigoval a předělával k obrazu svému. Bylo by ovšem naivní se domnívat, že silnější osobnosti nebudou mít větší vliv než ti slabší, ale musí to mít své meze.

Nedělní škola či vyučování náboženství, dorost a pak mládež představují období školských stupňů, které se po dlouhou dobu nemění a zpravidla zanechávají celoživotní nesmazatelnou stopu. Budou-li přátelství uzavřena v církevním vzdělávacím procesu spojená s vírou v Boha, bude vzpomínka na tato léta spojena s touto základní hodnotou. Něco z toho jsem se pokoušel U Salvátora uskutečnit. Vzhledem k specifčnosti velkoměstského sboru, časté fluktuaci dětí, příchodu nových dětí do konfirmačního cvičení vznikal však jen těžko trvalý vzorec dětí, jež by spolu putoval až do dospělého věku.

Nedělní škola a konfirmační cvičení fungovaly až na výjimky zcela samostatně. Konfirmandy jsem přebíral na závěr cvičení a pak jsem se snažil tu s menším, tu s větším úspěchem je stmelit v pevnou skupinu. Dorost kolem čtrnácti nebo patnácti let potřebuje

„partu“, ve které by se cítil dobře. Stáli jsme několikrát před volbou, zda pokračovat s dorostem samostatně, nebo jej spojit s mládeží. Pokud jsme to tak udělali, výsledek mně nepřesvědčil, že to bylo vždy správné. Znovu a znovu jsem zjišťoval, že umělá integrace narušila proces přirozeného sblížení a prorůstání dorostu v jeden celek, kde by se mladí cítili doma a sprátelili se. Nebyl-li dorost dostatečně stmelen, nemohl odolat integrujícím vlivům mládeže, původní celek dorostu se drobil, jedni splynuli s velkým kolektivem, jiní odpadli, protože v něm nenalezli místo. A to byla velká škoda.

Navzdory všemu jsme měli vždy dosti početnou mládež, kde bylo nejen místo pro salvátorskou mládež, ale také pro nepražské studenty vysokých škol. Typem zbožnosti nebyli samozřejmě všichni stejní. U jedněch převládala klasická touha po Bohu a jeho blízkosti, touha poznat Ježíše Krista, jeho ochranu a lásku. Ti druzí byli spíše „střízliví“ a aktivní křesťané, kteří se domnívali, že jádro Evangelia spočívá ve vztahu k člověku a světu. Lásky k bližnímu se jim v podstatě kryla s láskou k Bohu. Kladli důraz na svobodu a solidaritu, na vztah a věrnost a báli se přílišné „duchovosti“, která by mohla vést k extrémně „zbožné“ soustředěnosti na sebe sama. Diskuse na toto téma zabrala v našich schůzkách hodně času. Aniž jsme to plánovali nebo o to cílevědomě usilovali, jaksi bezděčně jsme se snažili pochopit a také zčásti naplňovat známou starokřesťanskou definici duchovního života, ora et labora, modli se a pracuj.

Občas jsem s částí mládeže jezdil na víkendová setkání, s programovým důrazem na meditaci a modlitbu. Toto zaměření našlo obzvláště plodnou půdu v ekumenickém středisku v Taizé v burgundské části Francie, kam jsme v r. 1989 s našimi dánskými přáteli z Arhusu zavítali. Jiná část mládeže jezdívala do Zbytova u Jimramova, kde přicházela ke slovu spíše ta druhá složka zbožnosti. Tyto dvojí důrazy mládež nerozdělovaly, ale obohacovaly.

Při pohledu zpět lze zaznamenat zisky i ztráty. Z našich řad vzešlo několik bohoslovců, učitelů, lékařů atp., ale hlavně upřímných a přesvědčených křesťanů. Někteří ze salvátorského sboru odešli, nezůstali, odstěhovali se anebo z jiných příčin přestali chodit do našeho sboru. To samo o sobě není žádné neštěstí, neboť nikdo není zajatcem konkrétního společenství. Horší by bylo, kdyby se někdo odvrátil od živé víry v Ježíše Krista, ale ani takové lidi nemůžeme soudit. Víra se odehrává mezi Bohem a člověkem a nikdo nemá právo tímto vztahem manipulovat. Nejhorší by ovšem bylo, kdyby se někdo urazil na naši nelásce, samospravedlnosti a pýše. To nejlepší, co můžeme udělat, je prosit Boha, aby nás osvobodil od duchovní pýchy, škodlivého moralismu a pokrytecké přísnosti.

Zajímavou kapitolou sborové práce byla a doposud je netradiční skupina, která žila jakoby na okraji sboru a přece byla její živou buňkou. Šlo o společenství, jež přesahovalo běžný rámec evangelické zbožnosti. Jde o meditativní a modlitební skupinu, která vznikla v osmdesátých letech, ještě hluboko v totalitě a byla pak časem přifařena k salvátorskému sboru. Byl jsem tehdy topičem v Praze 2 v Ječné ulici a tajně jsem několik let vedl skupinku, která se zabývala nábožensko-meditativními tématy. Scházeli jsme se tajně po bytech a bylo to něco podobného jako filosofické a teologické tajné semináře, ale bez jejich porevoluční publicity. Jednou se na mne obrátila již zemřelá kolegyně, sestra farářka Alena Balabánová, s prosbou o pomoc. Duchovensky doprovází netradiční skupinu lidí, většinou umělce, kteří projevovali upřímný zájem o duchovní život. Jejich hledání se nepohybovalo jen v křesťanském světě myšlení a zbožnosti, ale mířilo také do obecné duchovnosti indické provenience. Sestra Alena Balabánová se domnívala, že bych jí mohl v péči o tyto lidi pomoci. Opírala tuto naději o můj trvalý zájem o křesťanskou mystiku, která má řadu styčných bodů s „východní“ spiritualitou. Plně jsem se ujal tohoto úkolu, když se sestra A. Balabánová přestěhovala do

Přelouče. Meditovali jsme při zpěvu písní z Taizé, rozjímali slova Písem svatých, modlili se a hovořili o duchovních tématech. Několik let jsme se pravidelně scházeli a kontakt s touto skupinou nebyl přerušen ani nyní. Touto skupinou prošlo mnoho lidí, někteří setrvali delší, jiní kratší dobu. V prvních letech tvořil integrující střed skupiny manželský pár, který zaručoval kontinuitu. Dnes je jich více. Scházeli jsme se v ateliéru jednoho sochaře u Staroměstského náměstí a po krátkém přerušení, když nás vyslídila STB, jsme se přestěhovali do salvátorského sboru, kde jsem začal působit jako výpomocný kazatel (1986). Farnost mohla poskytnout ochranný štít pro náboženské skupiny netradičního směru za předpokladu, že farář převzal osobní odpovědnost a staršovstvo tuto skutečnost alespoň tolerovalo. To se v našem případě podařilo. Odlišný charakter této skupiny spočíval pouze v tom, že se všichni modlili, zpívali meditativní písně a po výkladu Písma svatého setravali v mlčení. Jelikož ne všichni přicházeli z křesťanských kruhů, mělo setkávání něco z charakteru mezináboženského dialogu. V popředí však stála touha poznat Boha, Ježíš Kristus byl pojmán různě, zde se vedly otevřené a přátelské diskuse. Byla to nejen škola hledání Boha, ale také vzájemné tolerance. Společenství to bylo zcela otevřené a k nově přichozím vstřícné, mělo dostatek sil integrovat každého, kdo přišel. To v našich sborech nebývá samozřejmé. Velmi často jsem si kladl otázku, proč tomu tak bylo? Byla to shoda okolností či osob, nebo to bylo proto, že členové daného společenství nebyli poznamenáni zkostnatělou tradicí ani vyhraněným konfesionalismem a nedomnívali se, že patří do kruhu těch, kteří už jsou duchovně „za vodou“?

Do sboru přicházeli také lidé z charismatického hnutí. Byli dvojího druhu. Jedni u nás chtěli evangelizovat, získávat pro sebe stoupence, druzí hledali pomoc. Nebezpečí jsem včas rozpoznal. Byl jsem poučen dlouhým a bolestným zápasem se sektářskými vlivy letničního hnutí v Chodově u Karlových Var v letech 1960-69 a věděl jsem, jaké nebezpečí hrozí. I když jsme jim poskytli možnost v mládeži promluvit, nenalezli u ní sluchu, neboť vedli jen úmorný monolog a nebylo možné s nimi navázat rozhovor. Z těchto kruhů přicházeli také lidé, kteří hledali pomoc. Dostali se do neřešitelného rozporu. Uvěřili v laskavého Spasitele, který přijímá člověka, jaký je, ale ve společenství, do kterého byli včlenění, se setkávali s opakem, s přemírou zákonictví až i duchovní pýchou. Přicházeli s touhou nalézt mezi jeho žáky laskavou tvář Kristovu, obrácenou ke všem lidem bez výjimky. Proto se nemohli smířit s nedostatkem tolerance vůči ostatním křesťanům. Bývalí stoupenci jógy to měli obzvláště těžké, neboť v charismatických kruzích jogínské myšlení bylo považováno za dílo ďábelské.

Mám pro mnohé z charismatických důrazů pochopení, ale chci je vidět v širším kontextu. Souhlasím, že křesťanská víra stojí na pevném základě Ježíšova díla a že osobní vztah je její alfou a omegou. Souhlasím, že bez vedení Duchem božím, člověk, církve i lidstvo ztrácí dějinnou orientaci a na cestách, které jsou často jen slepými ulicemi, si rozrážejí hlavy. Souhlasím, že křesťané mají nepromlčitelný misijní úkol, že jsou poslání do světa, aby mu připomínali, že nás stvořila boží láska. Ta nás i celý vesmír udržuje při životě s cílem, aby nás zcela prostoupila. Toto propojení boží lásky s láskou k bližnímu je specifický dar víry v Ježíše Krista, který spojuje božské i lidské v jeden nerozlučný celek. I zde nám však střízlivá složka víry namítne, že jde o pravdu, která se hodí spíše na kazatelnu než do praktického života. Musela by totiž přinést doklad, že je všeobecně uskutečnitelná a není jen výsadou a možností pro výjimečné duchovní osobnosti.

Zčásti s touto kritikou souhlasím, ale jen zčásti. Co tedy boží láska pro nás konkrétně znamená? Uvedme příklad z oblasti mezináboženských vztahů, které se trvale stávají předmětem nejen kritiky, ale i ostrých útoků charismatických. Nejde o nic menšího, než abychom

boží lásce dovolili proniknout až k lidem, kteří jsou na druhé straně bariéry. Abychom jí dovolili, změnit náš vztah ke křesťanům, kteří mají odlišné chápání víry, svůj vztah k těm, kdo věří jen v Hospodina a ne v Ježíše Krista (judaisté, mohamedáni). Že zrevidujeme náš zcela odmítavý postoj k příslušníkům všech ostatních náboženství, ke všem hledajícím i nehledajícím, ke všem lidem bez výjimky. To neznamená, že budeme svévolně přejímat jejich názory a obyčeje, ani to neznamená, že vytvoříme nové náboženství, kde smícháme všecko v jediném náboženském kotli. Ale budeme hledět na lidi očima Ježíše Krista, který zahrnuje všechny a všecko svou láskou. Na pořadu dne je hluboká revize dosavadních přístupů, kdy jsme jako církve i jednotlivci stále ještě jednali nebo jednáme z pozice duchovně bohatých, mocných a vidoucích. To je moje největší námitka na jejich adresu, že ve své pozice vykazují znaky nadřazenosti, výlučnosti a sudičství. Mají tendenci známkovat víru druhých. Nám všem dnes mnohem více sluší stará křesťanská ctnost, pokora, která nás přibrzdí v okamžiku, kdy chceme nad vírou druhých vládnout. Nesmíme zapomínat, že před Bohem jsme na tom stejně, neboť jsme všichni jen hříšníci a jsme odkázáni na velkomyslnost a odpuštění boží. Naše místo není nad lidmi, ale uprostřed nich, a to natrvalo.

Slovo globalizace se dnes skloňuje ve všech pádech. Jedni je přijímají jako důsledek nezastavitelného a stále se zrychlujícího pokroku v poznání, druzí ji zatracují, div ne jako výplod ďábla. Domnívají se, že slouží jen bohatým národům a povede k neúnosnému prohloubení sociálního pnutí mezi národy této planety. Obě strany mají mnoho pravdy. Ale vedle problematických stránek tohoto jevu se prosazuje s velikou rychlostí poznání, že lidstvo je jedna rodina, na sobě „osudově“ závislá a že všichni mají právo se podílet na plodech této země, která náleží Bohu a který jí svěřil do naší společné péče. „Hospodina je země a všecko co je na ní.“ (Žalm 24,1) Toto poznání se prosazuje stále silněji a už se nedá ničím zastavit. Žijeme jako na veliké vesnici, jedni vidí druhým do talíře, a když chudí nebudou zváni ke společnému stolu a budou se před nimi natrvalo uzavírat vstupní dvěře, vlezou nakonec do hodovní síně oknem. Také proto vládne na světě veliký nepokoj a naplňuje se slovo Kristovo: „Nepřišel jsem, abych přinesl pokoj, ale meč“ (Matouš 10,34)

Tato skutečnost proniká také do poněkud odlehlých prostor dnešního světa, kterými jsou dnes křesťanské kostely a chrámy. Tomu se nemohl vyhnout ani salvátorský sbor, ani jeho kazatelna. Moje situace byla specifická. Přišel jsem z disidentských kruhů, z kritického kouta naší společnosti, odkud přicházely nezastřené signály občanské odpovědnosti a kritiky. Vrátil jsem se do církve, jejíž vedení šlo v kompromisech s komunistickým státem přes únosné hranice, do církevního společenství, jež se skládalo nejen s přesvědčených odpůrců režimu, ale také z šedé sféry, kde vládla dvojitá občanská morálka. Jinak doma, jinak navenek. Ani kazatelny nebyly imunní vůči tomuto „duchu doby“. Byly místem, kde zaznívala jasná slova, ale i slova, která zamlžovala dobu, do které Hospodin mluví. Snažil jsem se, věren svému poznání a své minulosti, nic nezastírat. Někteří členové sboru mě proto napomínali, abych do kázání tolik nepletl politiku. Ale čím více se blížil rok 1989, tyto hlasy utichaly. Nedělní shromáždění byla často naplněna dynamickým napětím, jež zrcadlilo atmosféru ve společnosti. Události těchto památných chvil jsme se snažili uchopit v širších souvislostech biblického poselství. Nezapomenutelné byly chvíle, kdy jsme začali chápat, že to byl sám Hospodin, který nás vyvedl z bolševického otroctví, a že před novou porobou nás uchrání jen On sám. Nedělní shromáždění byla nabita velikou dávkou euforie, v kostele se ozýval, i když sporadicky, potlesk a několikrát

zazněla státní hymna. Většina z nás byla téměř opita nově nabytou svobodou a není se co divit. Netušili jsme však, jak tato nová cesta bude obtížná. Rázem nám spadly vnější okovy, už nás nesvazovala vnější omezení, státní dohled nad církvemi přestal existovat a také funkce slídilů a donašečů z vlastních řad se stala zbytečnou. Uprostřed těchto pohnutých událostí jsme měli silný pocit, jakousi předjímku dne velikého smíření lidstva. Symbolizovalo to pověstné zvonění klíčů, které provázelo nejen odchod našich utlačovatelů do dějinného podsvětí, ale bylo i znamením, že klíče otevírající pokladnici svobody, bratrství a solidarity přecházejí do našich rukou. Mnozí propadli tomuto pocitu do té míry, že očekávali okamžité změny. Záhy však došlo ke zklamání, protože se ukázalo, že nevstupujeme do nového věku, ale že jsme na chvíli nakoukli jen do okénka, odkud jsme spatřili možnosti, jež se před námi otevírají. Začali jsme chápat, že s pádem vnější nesvobody se obnaží naše nesvoboda vnitřní. Jsou-li vnější bariéry zbořeny, objevují se tím více vnitřní hranice svobody. A vnučuje se nám otázka, kdo nám ji pomůže překročit. Ale to není vše. Domnívali jsme se, že Kristovu poselství stojí v cestě hlavně ateistický režim. Zjišťovali jsme však, že největší překážkou jsme my sami, naše chladnoucí láska, slábnoucí horlivost a nedostatek tvořivé odvahy.

K tomu přistupuje ještě další faktor, že naše sekulární společnost je ze strany křesťanů už jen velmi těžko oslovitelná. A to je další mocná bariéra. Docházíme tedy k závěru, že v listopadu 1989 jsme ztratili vnější okovy, ale všecka ostatní práce nám zůstala, ba mnoho dalšího ještě přibylo. Členové salvátorského sboru i sbor sám se snažili svou hřivnou přispět k řešení úkolů ve společnosti. Z našich řad vzešli poslanci Parlamentu České republiky, aktivní pracovníci v komunální sféře, učitelé na vysokých školách i středních církevních školách, žurnalisté atd. Někteří začali pracovat v Diakonii, v sekulárních institucích pro postiženou mládež atd. Nemohu vyjmenovat všechny oblasti, kde se naši lidé uplatnili, nemám k tomu dostatek informací, ale chtěl jsem jen podtrhnout, že se v nových poměrech nezříkali salvátorští věřící veřejné odpovědnosti.

Sbor na poli ekumenickém vstoupil do přátelské spolupráce s Řádem kazatelů (dominikáni v Husově ulici, v Praze I). Vzájemně jsme se navštěvovali, pravidelně na počátku kalendářního roku u příležitosti Světových dnů modliteb. Někteří z nich byli hosty také na kazatelně (Dominik Duka, Odilo Štampach). I já jsem několikrát měl promluvy v kostele u sv. Jiljí. Navštívil nás také holešovický farář Václav Malý a také pražský arcibiskup Miroslav Vlk. Nechyběl ani prezident Křesťanské konference Tomáš Halík, který oplatil moji návštěvu v katolickém Salvátoru u Karlova mostu.

Zvláštní místo zaujímal náš vztah ke komunitě v Taizé. Její spiritualita ke mně poprvé silně promluvila v šedesátých letech. Oslovil mě její důraz na smíření mezi církvemi a národy, rodiči a dětmi, muži i ženami. Blízká mi byla jejich odvážná ekumenicita spojená s hlubokým ponorem do duchovních tradic křesťanské zbožnosti, a skutečnost, že dala Kristovu poselství moderní a velmi imponující tvář a podobu, velmi přitažlivou především pro mladého člověka. Duch tohoto společenství oslovil také menší počet salvátorských členů, a to především z řad mládeže a střední generace. Ale šlo jen o menšinu. Většina byla nesena jinými typy zbožnosti. Jednak šlo o bratrsko-kalvínskou tradici se zbytky silných antikatolických důrazů, jednak o kombinaci praktického křesťanství s upřímnou zbožností nedogmatického charakteru. Nová vlna přichozích, kteří byli v dospělosti pokřtěni nebo konfirmováni, nepocházela z tradičních evangelických rodin, a proto jim vyhraněný konfesionalismus byl zcela cizí. Také se neděsili, že

by zadními dveřmi přes zbožnost z Taizé byly do našeho evangelického prostředí propašovány katolické formy zbožnosti.

Manželka a já jsme se s řadou členů bratrské komunity v Taizé dobře znali. S manželkou i dětmi jsme byli několikrát na návštěvě v Taizé. V letech 1968 a v roce dalším jsme vedli dvě početné delegace, jednak z Chodova u Karlových Var a pak z Mladé Boleslavi, a prožili jsme v tehdejších památných dnech Pražského jara nezapomenutelné chvíle bratrské solidarity.

Nejvíce k nám do republiky jezdil bratr Rudolf, který nyní pracuje v externí komunitě v Alagoinhas ve státě Bahia v Brazílii, a pak bratři Laurent, Alois, Dirk, Adrien a další. Navštěvovali i povzbuzovali nás v době, kdy jsem byl zásahem komunistické vrchnosti mimo církevní službu (1974-83). Po té, co jsem začal od r. 1986 působit jako výpomocný kazatel U Salvátora, mě navštěvovali ve farní kanceláři, kde jsme probírali záležitosti oboustranného zájmu. Rád jsem vždy vyhověl jejich přání konat u nás přípravná celopražská ekumenická shromáždění, jež sloužila k přípravě každoročních celoevropských setkání mládeže.

Naše vzájemné vztahy, které se datovaly od roku 1966, byly přátelské a stabilní a zůstaly jimi až dodnes. To, čeho si zvláště u nich vážím, je jejich věrnost a přátelství, které se podobají stromu, jehož listí nevadne. Jejich pile a soustavnost při rozvětvených návštěvách v Čechách, na Moravě i Slovensku by mohly sloužit příkladem, jak se v skrytu, ale velmi účinně koná pastýřská a evangelizační práce, která není zaměřena k budování zvláštních, oddělených církevních struktur, ale vede jen k posílení víry lidí tam, kde žijí.

Několikrát jsem žádal bratra Rogera Schutzze, aby přijel také k nám. Nebyl jsem jediný, který ho zval. Problém s jeho veřejným vystupováním spočíval v tom, že jej žádná církev oficiálně nepozvala, tj. nepostavila se za něj, a byl prakticky pozván několika jednotlivci a přáteli. V době komunismu tu byl dvakrát. Nikdy nedostal povolení, aby mohl veřejně mluvit. Zajímavá byla jeho reakce. Mohl se urazit, ale neudělal to. Bratři z Taizé to vyřešili velmi moudře. Jelikož byli odsouzeni k mlčení, přijali to jako výzvu. Neodjeli, nevzdali to, ale právě naopak. Tím dali celému setkání manifestačně vyznačkový rozměr dobrovolného mlčení v solidaritě se zdejší „mlčící církví“. A tak se naskýtal zvláštní obraz. Malá skupina bratří v čele s bratrem Rogerem Schutzem spěchala od kostela ke kostelu. Spolu s ostatními se modlili, zpívali a mlčeli. Mlčky a často v slzách se vítali s těmi, kteří k nim přistupovali. Pak rychle odcházeli, protože v tomto městě museli navštívit ještě mnohé.

Jak odlišný obraz skýtal známý americký baptistický kazatel Billy Graham, který byl přijímán komunistickou vrchností u nás a zvláště v Sovětském svazu s poctami, jež se poskytovaly státním návštěvám. Komunisté dobře věděli, co dělají. Dali mu možnost veřejně mluvit, poskytovat prohlášení, jež pak byla v tisku uveřejňována. Těmito ústupky vytvářely v samém Grahamovi, ale především v západní veřejnosti mylný dojem, že křesťané v komunistických režimech mohou v podstatě žít relativně svobodně. A Billy Graham se dal k této hře zneužít. Roger Schutz a společenství v Taizé nikoli. S velikým zadostiučiněním mohu konstatovat, že bratři v Taizé v době komunismu nebyli raněni duchovní slepotou jako některé náboženské kruhy a mezinárodní ekumenické organizace (Světová rada církví) a pěstovali u nás především kontakt s církví dole, bez ohledu na to, jak byl kdo hodnocen oficiální církví, nebo dokonce komunistickou vrchností. Překračovali rámec církevních a denominačních struktur a byli prosti jakéhokoli moralismu.

I aktivita salvátorského sboru mířila přes jeho hranice. Bratr synodní kurátor MUDr. Zdeněk Susa, který se pravidelně účastnil nedělních shromáždění a občas byl hostem na kazatelně, pojal pro dnešní dobu velmi netradiční plán. Přišel s iniciativou jít po stopách

středověkých kajcníků, kteří putovali na „konec světa“ do Santiaga de Compostella (Španělsko). Domníval se, že bude užitečné pozvednout na přelomu tisíciletí znamení pokání za hříchy, jichž se křesťanstvo dopustilo. Vycházel z toho, že není cesty vpřed bez poznání a zřeknutí se starých chyb, omylů. Křesťané v minulých dobách za jeden z vrcholů křesťanské zbožnosti a kajcnosti považovali pout' do Svaté země, do Říma, či do španělského Santiaga de Compostella, k hrobu svatého Jakuba. Salvátorský sbor vzal tuto iniciativu za svou, vystavil bratru Susovi gleet s prosbou, aby jeho nositelé byli všude tam, kam přijdou, vlídně a pohostinně přijati. Poutní cesta, na které se podíleli i někteří členové rodiny, trvala 3 roky. Vždy o prázdninách, v době osobní dovolené, absolvovali další část poutní cesty. Bratr Susa pak o této cestě podal zprávu ve dvoudílné knize. Středověkou poutní cestu na „konec světa“ uvádí do historických a duchovních souvislostí a zároveň poutavým způsobem vypráví o lidech, s kterými se naši poutníci setkali, a o krajích a zemích, kterými procházeli. Smělý záměr, který vyžadoval mnoho energie, se podařil.

Za hranice sboru, republiky a kontinentu zamířila sestra Anežka Veselá, členka salvátorské mládeže. Před léty začali bratři z Taizé práci v městě Alagoinhas ve státě Bahia, v Brazílii, mezi chudou a vykořeněnou mládeží. Většina dětí nechodí do škol, jsou často němé, postiženy hluchotou i nejrůznějšími očními chorobami, jako dědičný důsledek těžkého alkoholismu svých otců. Bratr Rudolf při jedné porevoluční návštěvě pozval mou ženu i mě do malého brazilského Taizé. Pozval také mladé lidi, kteří by jim byli ochotni po dobu asi 6 měsíců v jejich práci pomáhat. Spolu s manželkou jsme ze zdravotních důvodů odmítli jet do rovníkové části Brazílie, ale tlumočili jsme pozvání salvátorské mládeže. Přihlásili se dva chlapci a jedno děvče. Hoši to nakonec vzdali, ale sestra Anežka tam odjela. Salvátorský sbor jí finančně přispěl na letenku. Půl roku pomáhala a po uplynutí smluvené doby ještě zůstala, získala další zkušenosti a zdokonalila se v portugalsštině. Za tu dobu vyrábala, zažila na vlastní kůži „třetí svět“, poznala novodobou tvář křesťanské misie a navíc si přivezla i manžela.

Přiměřeně našim možnostem jsme se snažili finančně podpořit některé studenty na jejich zahraničních studijních pobytech. Šlo o Tomáše Hančila (Skotsko, Princeton, USA) a sestru Kellerovou (UK). Dále z našich řad studovali na teologických fakultách v zahraničí Jakub Keller (Francie), Jiří Hoblík (Německo), Jirka Ježdík (Švýcarsko). Navázali jsme také velmi přátelské vztahy s jihofrancouzským reformovaným sborem v Bagnoles Sur Leze. Došlo k oboustranným výměnám a některé svazky trvají až dodnes.

Část salvátorské mládeže pěstovala kontakty se studenty z dánského Arhusu. Vzájemně jsme se navštěvovali a podnikli jsme spolu velikou poutní cestu do Taizé. Bylo to v roce 1989, krátce před revolucí. Dojeli jsme do Arhusu a po společném týdenním programu jsme se vydali na cestu. Naši dánští hosté si najali velký obyvací autobus. V přední části byla sedadla a v zadní části prostor, kam mohl každý z poutníků na chvíli uložit své unavené tělo ke krátkému odpočinku. Autobus se pohyboval maximální rychlostí 40 km za hodinu. Jeli jsme nekonečně dlouho, ale mládeži to nevadilo, ba právě naopak. Tento autobus si studenti najali za mírný poplatek, sami ho řídili a vůbec jim nevadilo, že byl určen jen k městské dopravě. Naštěstí jsme nejeli horským terénem. Starý autobus se držel dobře a zvládl „hravě“ cestu sem a tam. Projeli jsme některými částmi Dánska, Německa a skončili v Taizé, ve Francii, kde jsme strávili asi týden. Společná cesta byla zkušeností, jež nás znovu ubezpečila, že jsme si všichni, navzdory různým jazykům a tradicím, velmi blízcí a že nás ve skutečnosti mnoho nedělí.

To, co jsem dosud zmínil, tvořilo jen část sborového života. Bylo toho mnohem více, ale při shora zmíněných aktivitách jsem byl osobně nejen přítomen, ale zčásti jsem tuto práci vedl

nebo spoluvytvářel. Ostatní úseky práce jsem tak důkladně neznal, a proto o nich zevrubněji nepíši. To ovšem neznamená, že jim přisuzuji menší váhu. Mám na mysli nedělní školu a její přípravky, vyučování náboženství, konfirmační cvičení, křesťanskou službu, měsíční hovorovou skupinu seniorů, pěvecký sbor atd. Pokud jsem na něco důležitého zapomněl, omlouvám se.

Moje rodina to neměla lehké, zažila si své. Byla především poznamenána událostmi z 28. února 1974, kdy mi byl odňat souhlas pro výkon duchovenské služby pro sbor v Mladé Boleslavi. Využili jsme tehdy možnost, jež nám skýtaly presbyterni řády, a vytvořili jsme se souhlasem sborového shromáždění, ale proti vůli seniorátního výboru a synodní rady prozatímní sborový řád, v jehož rámci jsem mohl i za přítomnosti seniorem ustanoveného administrátora v poměrně velickém rozsahu duchovensky působit dále. Ale bylo to provizorium, které mělo sice podporu většiny sborových členů, ale mělo také své odpůrce i v řadách staršovstva. Ti na nás vyvíjeli silný tlak, abychom co nejrychleji odešli z farního bytu, i když jsme neměli kam jít. Přiznávám, že situace nebyla pro sbor lehká, ale také ne pro moji rodinu. Bývalo nepsaným zákonem, že manželka kazatele zaujme vedle svého muže místo „paní farářové“ a stane se součástí nejužšího farního pracovního týmu. Ani v Boleslavi tomu nebylo jinak. Manželka se intenzivně se podílela na práci s mládeží, obzvláště při tzv. boleslavských setkáních (velká Boleslav, malá Boleslav). Přijímala na faře desítky a desítky hostů a pečovala o ně nejen tělesně. Její profese psycholožky našla i zde mimořádně dobré uplatnění.

Tradičně chápaná role manželky faráře je silně spjata s institučním postavením faráře. Je-li zproblematizováno jeho postavení ve sboru, je tím oslabeno i postavení její. Po odnětí souhlasu k výkonu duchovenské funkce jsem začal pracovat v městské vodárně v Mladé Boleslavi, odkud jsem však byl na nátlak okresního církevního tajemníka D. Schulze v jednoměsíční výpovědní lhůtě propuštěn. Bylo jen logické, že se manželka pod tlakem okolností postupně vyvazovala z role paní farářové a více a více přesouvala svou pracovní energii do oblasti kosmonoské psychiatrické léčebny.

Po nezdařeném intermezzu v městské vodárně jsem nastoupil v demineralizační stanici kotelný v mladoboleslavské automobilce. Tam jsem našel specifický druh azylu a ochranu před dlouhotrvajícími tlaky některých členů staršovstva i sboru, kteří nás neustále bombardovali vzkazy, abychom se co nejdříve vystěhovali z farního bytu. Bylo jim jedno, že jsme neměli kam jít. Nepřejícný vztah vyšších i středních církevních orgánů mne, mou rodinu a mé přátele v církvi, kteří byli v podobné situaci, doháněl do slepé uličky. Postupně jsme ztráceli elementární důvěru v naši církev a kladli si trýznivé otázky, zda církev ve své dnešní podobě je ještě nositelem boží lásky a nezávislosti na státní moci. A zda má odvahu se zastat těch, kteří se dostávají pod kola mocných a privilegovaných. Pražili jsme veliké zklamání, neboť jsme se stali svědky pokusů, kdy nás, kteří jsme se stali předmětem státní svévole, synodní rada žádala, abychom se zřekli své veřejné odpovědnosti a slíbili, že do společenských otázek už nadále nebudeme zasahovat. To prý byla pro tehdejší mocipány podmínka pro návrat do církevní služby. Chtěli nás zlomit. Tento požadavek jsem považoval za skandální a hluboce nekřesťanský. Musel jsem ho spolu s řadou svých přátel z řad farářských energicky odmítnout. Myšlenka, že se dobrovolně vzdám části své svobody, abych mohl na kazatelně „svobodně“ kázat Evangelium, se mi zdála tak absurdní, že jsem si kladl otázku, zda v takové církvi mám nadále ještě zůstat. Představu, že nesvobodný člověk může kázat svobodně, jsem považoval za doklad mravního i duchovního úpadku. Žel, tento názor církevního vedení našel ohlas u většiny seniorů a členů seniorátních výborů, mnohých farářů i členů staršovstev a především, což je zvláště politováníhodné, u učitelského sboru Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze. Byla to ideologie přežití, pochopitelná pro světskou instituci, ale ne pro církev, která se řídí Evangeliem.

Tato situace velmi silně ovlivnila moji manželku i děti. Staly se svědkem bolestné zkušenosti, že církevní vedení na vyšší, střední, ale často také na nižší úrovni se nijak podstatně nelišilo od ostatní společnosti. Žel, nezažili církev, která by mluvila jasně, srozumitelně, jejíž řeč by byla ano ano, ne ne a která by se jednoznačně postavila na stranu těch, kteří se dostali pod kola totalitní moci.

To ovšem neznamená, že do tohoto marasmu upadli v církvi všichni. Kladnou roli hrály synody, některé konventy, řada kolegů i laiků, občas i nějaký senior nebo seniorátní kurátor. Ti všichni nám pomáhali, abychom neskončili v úplné izolaci, jak si to přáli komunisté a jejich pomahači z našich řad. Cítil jsem podporu zvláště od řadových členů sborů, kde jsem působil, ať už šlo o Zruč n. Sázavou nebo Chodov u Karlových Var. Podporovaly nás také podzemní skupiny, ať už katolické nebo naše, ale také přátelé z ciziny i „tajní“ emisaři oficiálních církevních struktur ze Západu.

Na synodech, ale ovšem předtím na konventech, zaznívaly vždy znovu pro státní církevní dohled velmi nepřijemné požadavky na vrácení státních souhlasů pro kolegy, kteří byli mimo službu, na rozšíření publikační činnosti, uzákonění civilní služby, místo služby se zbraní atd. Synody církve sice nebyly platformou, na které by jednoznačně vítězily zásady Evangelia, bylo přijato i mnoho kompromisních a někdy dokonce špatných usnesení, ale nikdy se bolševikům nepodařilo udělat ze synodů jen převodní páku svých přání a požadavků, jak se jim to mnohem lépe dařilo v některých jiných církvích a zvláště v Křest'anské mírové konferenci. Nekonformní jednotlivci nebo skupinky svými požadavky a stanovisky trvale znepokojovaly státní moc, která postupně začala chápat, že její strategický cíl, zlikvidovat církev a náboženství, mizí v nekonečných časových dálavách.

Nezapomínejme, že všichni ti, kteří se chovali nekonformně na konventech a zvláště na synodech, nesli vlastní kůži na trh. Církev v době normalizace (1972-89) uzavřela se státem nepísanou dohodu, ve které vyjádřila přesvědčení, že socialistický systém poplatný a garantovaný cizí okupační mocí, je pro církev akceptovatelný. Tato dohoda fungovala tak, že kdo upadl v politickou nemilost státu, dostal se pod kritické hledí církevního vedení a obdržel negativní „známku z chování“ a naopak. Naše církev do tohoto „spojenectví“ sice nevstoupila dobrovolně, přesto nese za tento stav odpovědnost zvláště proto, že souhlas s tímto stavem se snažila ve spolupráci s učitelstvem tehdejší Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze dokonce krýt i teologicky. A to bylo velmi zlé. Udělala z pilnosti, nebo dokonce ze servilnosti něco navíc, co od ní ani stát nežádal. Tím se proměňovala, především ve svých nejvyšších výkonných složkách, v synodní radě, synodním zastupitelstvu a ve většině seniorátních výborů, v instituci, která provozovala aktivní spolupráci s režimem.

Zvláště smutnou kapitolu sehrála Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, která dokonce kázeňsky postihovala posluchače fakulty, kteří se solidarizovali s faráři, kteří ztratili státní souhlas, nebo byli vězněni (mj. M. Zlatohlávek, Jan Tydlitát, J. Mamula, F. Šilar).

V církvi na všech úrovních pracovala tzv. „vlivová“ agentura STB. Jejimi členy byli členové církve jak z řad farářů, tak i laiků. Jejich úkolem byla starat se o to, aby se vedení církve neodchýlilo pod tlakem svobodnějších kruhů v církvi od „normalizačního“ kursu. Její členové dostávali např. před konventy a synody od Státní bezpečnosti nebo státních církevních tajemníků pokyny, jak hlasovat, co podpořit nebo zamítnout a jak v tomto duchu ovlivňovat nerozhodnuté členy různých církevních těles. Dokonce se stávalo, že před synody se někteří krajší státní církevní tajemníci pokoušeli delegátům rozdávat „diskrétní“ obálky s peněžitým obsahem, aby je zkorumpovali.

Tyto neradostné zkušenosti probudily ve mně bolestnou otázku, zda je církev vůbec reformovatelná? To ukáže blízká nebo možná až vzdálenější budoucnost. Ale pro útěchu nás všech, kteří se tím trápíme, je třeba připomenout, že věříme v Boha, věříme v Ježíše Krista, ale ne v církev. Věříme, že tu Bůh má své věrné, zná jejich počet i jména, ale nevěříme v organizovanou církev toho či onoho vyznání. To není předmětem naší víry. Věc Kristova není na život a na smrt spojena s konkrétní podobou organizované církve.

Sestupme opět na zem z „výšin“ našich úvah, které překračují rámec každodenního života U Salvátora. Sborový život se z větší části konal v Salvátorském chrámu. Kdo chrám dobře nezná, netuší, že mimo chrámovou loď je k dispozici včetně farní kanceláře 6 místností a sedmá se upravuje. Navíc má chrám malou kuchyňku a 7 toalet, což je asi republikový rekord. Toto bohaté členění skýtá dostatečný prostor pro nejrůznější sborové aktivity. Hluk z ulice doléhá jen tlumeně, protože ulice, jež kostel obklopují, Salvátorská, Kostečná, Dušní nejsou hlavními tepnami a automobilový provoz v nich je slabý. Zvláště Salvátorská ulice, která tvoří pravý úhel a do které vede hlavní vchod kostela, je velmi málo užívaná a to je pro nás moc dobré. Tím vzniká před kostelem téměř volný prostor, kde mohou nedělní návštěvníci mezi sebou po bohoslužbách téměř nerušeně besedovat.

Zvenku byl pohled na chrámovou budovu skličující. Fasáda kostela byla špinavá a nelišila se od všudypřítomné šedi Starého Města. Vstup do chrámové předsíně nebyl o nic veselejší, zdi byly podmáčené a mokré skvrny lemovaly celou předsíň. Vnější fasáda kostela potřebovala nový kabát, vnitřek bylo třeba vymalovat a fresky restaurovat. Velmi znepokojující byl pohled na klenbu kostela, kde byla dlouhá prasklina. Ta nám nedala spát. Přiznávám, že mě vždy zamrazilo, když jsem znovu a znovu na lavicích v chrámové lodi viděl jemný prach, který padal z prasklé klenby. Neutěšený stav kostela nás ovšem nenechával v klidu a pozvolna jsme se smířovali s myšlenkou, že opravy jsou nezbytné. Konečné rozhodnutí dát se do oprav se však rodilo těžce. Není divu, nešlo o maličkost. Jedni říkali „vydrželo to tak dlouho, tak to ještě počká“. Ti druzí zase namítali, že nemůžeme čekat do nekonečna, „až to na nás spadne“.

Obě strany měly svou pravdu. Jistě, neskládali jsme ruce v klín, nepřihlíželi jsme nečinně jen k postupnému chátrání kostelní stavby. Konala se všelijaká měření, přicházely komise odborníků, památkáři, ale i bratři ze staršovstva, kteří rozuměli stavařině a podíleli se na společném rozhovoru. Trhlina v klenbě jako lebka mytického zvířete nás znepokojovala stále více a vybízela k řešení. Každému muselo být jasné, že záměr opravit klenbu předpokládá velikou stavební akci, k níž se automaticky přidruží další, které nelze vyloučit. Opraví-li se klenba, musí se udělat něco s freskami, vymalovat vnitřek kostela, odvlhčit ho atd., atd. Nad klenbou je elektrické vedení, krov, střecha a na ní tašky atd. Vše tvoří jeden veliký celek, vzájemně propojený. Nešlo o opravu malého kostelíčka, ale o budovu katedrálních rozměrů. Nezapomínejme dále, že sbor měl jen 4 stálé zaměstnance. Faráře, sborovou sestru, účetní a varhaníka. Jinak byli ve staršovstvu jen dobrovolníci. Pokladna zela prázdnotou a silná víra se jevila sice některým členům staršovstva a sboru užitečnou, ale neskýtala jim prý dostatečné finanční garance. A tak převládla realistická rozvaha, že musíme ještě počkat, informovat členy sboru o našem záměru a požádat je o solidární příspěvky na fond opravy kostela.

Na pořadu dne byla otázka, kde vzít peníze. Věřil jsem, že se Bůh postará. Jde přece o jeho dílo. Staršovstvo tento můj postoj chápalo, ale chtělo vědět, jak se to v praxi projeví? Jak se konkrétně víra proměňuje v tvrdou českou korunu? Na to mohou být různé názory. Při jedné schůzi, na které jsme opět přemýšleli, odkud peníze „vykouzlíme“, přišel bratr V. Hančil s velmi zajímavým a i velmi neobvyklým námětem! Objevila se prý možnost - zda už šlo o konkrétní nabídku nebo předběžnou sondáž, to už nevím - že by nově vznikající pohřební služba „Tranquilitas“ měla vážný zájem o pronajmutí chrámu na jeden nebo dva dny v týdnu pro konání pohřebních obřadů. Přibližná cena pronájmu by činila ročně asi jeden milion československých korun. Tehdy to bylo ještě moc peněz. Byla to lákavá nabídka a zároveň pomoc v pravý čas? Začali jsme o tom přemýšlet.

Pustit pohřební službu do kostela by znamenalo, že by bylo nutno vybudovat zázemí pro uskladnění rakví, místo pro zřízence a řečníky atd. Museli bychom dále počítat s tím, že by pražská i mimopražská veřejnost začala stále více vnímat salvátorský chrám jako pohřební síň a tím by vznikal zkreslený obraz o poslání křesťanského sboru. Pokušení přijmout tuto nabídku kvůli nájmu za chrámové prostory bylo veliké. Bylo mi však jasné, že jde o vážné rozhodování a že by přijetím této nabídky byl nasypán písek do soukolí našeho sborového života. Prakticky by se obraz salvátorského sboru navenek posunul nesprávným směrem, jakoby našim předním úkolem bylo pohřbívání.

Byl jsem kategoricky proti a nebyl jsem na štěstí sám. Staršovstvo nabídku nepřijalo. Pokud si dobře vzpomínám, bratr Hančil to lakonicky komentoval otázkou, odkud tedy chci vzít peníze? Když jsem naznačil, že čekám pomoc shůry, nevyslovil pochybnosti o účinnosti takové víry, ale jen podotkl „na to si tedy počkám“. Podobnou odpověď jsem čekal. Bylo mi nyní jasné, že napříště zpytavému zraku skalních realistů tak lehkou neujdu.

Netrvalo dlouho a po nedělních bohoslužbách jsem se loučil u chrámových dveří s farníky. Obrátila se ke mně jedna z pravidelných účastnic bohoslužeb a naznačila, že mi chce něco povědět. Naklonil jsem se k ní, abych dobře slyšel. Řekla mi, že by ráda přispěla na opravu kostela. Dostala peníze z restituce a nechtěla by je spotřebovat jen pro sebe. Vyjádřil jsem svou radost a poděkoval. Ještě jsem se zeptal o kolik by šlo. Řekla mi, že jde o 400 000 Kč. Tato zpráva mně doslova šokovala a jako už tolikrát v životě jsem bytostně prožíval, jak nebeská mana padá z nebe jako ranní rosa. Bůh své služebníky nenechává na holičkách. Šel jsem pak do farní kanceláře a suše jsem bratru Hančilovi, který počítal chrámovou sbírku, sdělil, aby si zapsal dar na opravu kostela. Svým přislovečně věcným způsobem se zeptal jakou částku má napsat. Stejně věcně jsem odpověděl, 400 000 Kč. V kanceláři zavládlo na chvíli napjaté ticho a bratr Hančil se pomalu ke mně obrátil a řekl: „Vedete jedna nula.“ Tehdy jsem se velmi zaradoval, neboť jsem znovu prožil, že víra je velmi praktickou záležitostí. Netrvalo dlouho a obrátila se na mne další sestra, která chodila na shromáždění teprve krátkou dobu. Scéna byla téměř totožná. Sdělila mi u chrámových dveří, že by také chtěla finančně přispět na opravu chrámu, a to k uctění památky svého zemřelého otce. V duchu jsem si řekl, snad se nebude opakovat to, co se stalo nedávno. Když jsem se zeptal o kolik by se jednalo, odpověděla, že o 20 000. Řekla to nápadně pomalu. Nu, 20 000 Kč to je také dobré. Jenomže sestra pokračovala a doplnila, že jde o západoněmecké marky. Opět jsem to nahlásil bratru pokladníkovi a tentokrát už neřekl nic. Fakta byla jasná, tato dvě znamení navodila nejen u pokladníka, ale snad u většiny starších „dobrou náladu“. A opravdu, peníze jsme pro každou další akci vždy získali. Nebylo to pokaždé lehké, prožívali jsme i krušné chvíle, ale opravu chrámu se nám podařilo zdárně a bez velkých dluhů ukončit. Zvláštní dík náleží obětavým členům sboru, ministerstvu kultury, Magistrátu hlavního města Prahy a Jeronýmově jednotě.

S odstupem doby se pomalu zamlžují jasné kontury každodenních problémů a zápasů, které nutně s problematikou generální opravy souvisí. Za dílem generální opravy chrámu bledne obětavost i často veliké vypětí a únava těch, kteří nesli největší břemeno. Bezkonkurenčně to byl bratr Vladimír Hančil, který to vše konal vedle svého hlavního zaměstnání. Jedna událost mi utkvěla v paměti a už tam zůstane, dokud mi paměť bude sloužit. Mluvili jsme spolu o stavbě a bratr Hančil si stěžoval, že to už na něj je příliš moc a že toho nechá, ať se stará zase někdo jiný. V staršovstvu přece není sám, jsou tam moudré hlavy i stavební odborníci, ať se toho ujmou. Bylo mi jasné, že nemluví do vzduchu, břemeno bylo opravdu příliš těžké, ale zdálo se mi, že by ho mohl jen stěžít někdo v situaci, kdy oprava kulminuje, nahradit. Dále jsem byl přesvědčen, že byl vyšší instancí pro tento úkol vyvolen. Proto jsem se rozhodl mu to vymluvit. Vyjádřil jsem pochopení pro jeho situaci, ale požádal ho, aby vše znovu uvážil. Aby uvážil okolnost, která je zcela výjimečná, a položil jsem mu otázku, zda chce zahodit šanci, která je nabídnuta jen několika málo smrtelníkům, vést generální opravu chrámu katedrálních rozměrů. Jsou nabídky, které se neodmítají, toto je jedna z nich. Může to jistě učinit, je svobodný, ale opustit úkol, který představuje jeden z nesporných vrcholů jeho budovatelského poslání? Požádal jsem, aby si celou věc rozmyslel a pak mi pověděl, jak se rozhodl. Netrvalo dlouho a přišel. Rozhodl se zůstat. Oddechl jsem si, tehdy jsem si nedovedl představit, jak by dílo mohlo bez něho pokračovat. Krize, o které skoro nikdo nic nevěděl, byla překonána. A tak byl vybojován leckterý zápas, o kterém se ví málo nebo nic, ale přesto také spoluurčoval zdar i nezdar celého díla. Jen připomínám, co bychom neměli zapomenout. V lidské paměti, i když o tom něco i napíšeme, zůstane opravdu jen velice málo. Je nám útěchou, že to zůstane zachováno alespoň v paměti boží!

Dovolu mi osobní poznámku. Každý z nás někdy prožije chvíle, kdy si říká: „Bylo mi toho potřeba?“ Proč jsem svolil vzít na sebe určitou povinnost, úkol, odpovědnost? Tato myšlenka mě někdy napadla, když se rozjel vlak, jehož cílem byla generální oprava salvátorského chrámu. Vlak, v jehož lokomotivě jsem seděl na předním místě. Nikdy jsem nebyl v pokušení z vlaku vystoupit. Rezignovat na místo faráře by mi v mém věku nemohl nikdo zazlívát. Odchod jsem plánoval až po dokončení opravy, což se mi s pomocí boží podařilo. Ale to vše mělo prehistorii, o které dnes píši poprvé. Nepůjdu do detailů. Od konce roku 1983 jsem byl výpomocným kazatelem v Praze-Radotíně. Asi v roce 1985 se na mne obrátilo staršovstvo nuselského sboru, zda bych přijal pozvání kandidovat za faráře. Odpověděl jsem kladně. Došlo pak k jednání, v kterém mi zástupci státu navrhli, abych se ucházel o místo ve škvoreckém sboru, který je nedaleko mého bydliště. Nuselský sbor je centrální pražským sborem a má politická minulost je vážnou překážkou pro mou případnou kandidaturu. Škvorecký sbor by vyhovoval lépe. Tuto nabídku jsem odmítl. Jednak jsem nemohl přijmout argument, že nejsem způsobilý pro nuselský sbor, a dále, do Škvorce se mi nechtělo, protože jsem sbor znal a věděl jsem, že by mě především čekala oprava kostela a fary. Fara byla v beznadějném stavu, kostel na tom nebyl lépe. Byl jsem tehdy asi 12 let ve „výrobě“, a tak jsem toho měl dost. Chtěl jsem pracovat především kazatelsky, pastoračně atd., a ne opravovat budovy. Cesty Páně jsou ovšem nevyzpytatelné. Nakonec jsem přistál u břehů salvátorského sboru, nejdříve jako výpomocný a pak jako řádný duchovní. Splnilo se mi, co jsem si přál, veliké působíště, kde jsem mohl uplatnit duchovní energii, která se ve mně v letech kazatelské askeze nashromáždila. Byl jsem velmi spokojen se salvátorskou situací, kde farář byl volný od mnohých prací, které musel dělat v jiných sborech a které ho od vlastní duchovní aktivity odváděly. Ale pak jsme najednou „spadli“ do generální opravy, a to nepoměrně náročnější, než by byla škvorecká anabáze. Podivuhodné jsou cesty Páně - při opravě salvátorského kostela.

Pak zasáhla rutinní okolnost. V pravém rohu u varhan začalo do kostela zatékat, byli povoláni horolezci, jinak nebylo možné se k těm místům dostat. Zjistili, že je třeba část střešní krytiny vyměnit, ale že by bylo lépe, kdyby se vyměnila celá. Pak se navíc odhalilo, že část podkrovní dřevěné kostry, na které spočívá střešní krytina, je ztrouchnivělá a že bude třeba ji vyměnit. A tak to pokračovalo dál a dál. Když si dnes na to vše vzpomínám, točí se mi z toho hlava. Ale vše probíhalo jaksi postupně, pomalu jsme si na myšlenku generální opravy zvykali. Nebylo to zhuštěné do několika vět, odstavců či stránek psaného textu, ale byl to děj, který se pomalu rozvíjel, ale pak nabíral na intenzitě a šíři, že jsme opravdu nevěděli, jak to vše zvládneme. Nelze to však chápat tak, že se stavba mechanicky rozvíjela, jakoby bez naší veliké účasti. Bylo k tomu potřebí nejen odvahy, praktické inteligence, silné vůle, ale i víry, která by vše zastřešila.

Na tomto místě se rozhořela polemika zásadního charakteru, kterou známe a která ovládá velkou část naší společnosti. Slova „nejsou peníze“ slyšíme na všech rozích a o penězích se mluví neustále. Ovšemže potřebujeme peníze, ale peníze nejsou vše. Peníze nejsou božstvo, kterému se máme a musíme klanět jako zlatému teleti, mají sloužit. Je ovšem také správné tuto otázku nepřehlížet. Nuže, jak na to? Peníze jsme skutečně potřebovali. Hotový rébus.

Aby se mohla uskutečnit generální oprava tak velikého křesťanského chrámu, který byl majetkem a ve správě řadového farního sboru, je třeba mnoha předpokladů.

Nejdůležitější je víra, že jde o bohu libé dílo, které je v souladu s plánem božím, aby oprava chrámu mohla být nejen započata, ale i ukončena. Aby přinesla duchovní užitek salvátorskému společenství a byla vzpruhou do další práce. Dále je třeba, aby farář byl nositelem, nebo alespoň spolunositelem této ideje. Bude s ostatními věřit i doufat ve zdar společného díla, nebude pochybovat o boží pomoci i přízni. Společně budou mít všichni dostatek sil, aby překonali překážky, jež se každému většímu dílu stavějí do cesty. Nesmí chybět dělné staršovstvo, přejný kurátor, rozumný, ale i bdělý pokladník a sborový účetní, který přísně dbá na pravidla účetnictví, ale je si zároveň vědom širších souvislostí, jež při tak velikém díle je nutno mít na zřeteli. Takový tým se podařilo vytvořit. Všichni členové staršovstva se nemohli plně v tomto díle angažovat, neboť sborová práce pokračovala v neztenčené míře a potřebovala své lidi jinde. Minimálním požadavkem bylo, aby se staršovstvo v náročných okamžicích stavby, kdy se projednávala koncepce oprav, jejich pořadí, finanční náročnost a hledaly se zdroje, nerozdělilo do dvou nebo více antagonistických skupin.

Staršovstvo by mělo být iniciativním aktérem, ale také místem, kde se trpělivě sledují dlouhodobé cíle. Co platí o staršovstvu v klíčové situaci sboru při opravě chrámu, platí tím více o jednotlivci, který na sebe vezme odpovědnost být reprezentantem sboru nejen při složitých jednáních na úřadech, ale také s firmami, které se na opravě podílely. Nesměl to být „detailista“, ani „zuřivý pedant“ a „vševěd“, ale muž, který by věci rozuměl, byl schopen druhým naslouchat a byl dostatečně přizpůsobivý. Do této odpovědnosti postupně dorostl bratr Vladimír Hančil, člen staršovstva, sborový pokladník, muž schopný, energický, pracovitý, který byl schopen prosazovat a obhajovat, co považoval za správné.

Dalším předpokladem byly peníze. Jistě, nikdo nebyl na pochybách, že jich bude třeba hodně. Ale při všech stavitelských akcích, kterých v mé dlouholeté farářské práci nebylo málo, jsem nepovažoval peníze za neřešitelný problém. S tímto tvrzením jistě narazím, neboť některým „skalním realistům“ se mohou zbožná přání jevit poněkud naivními. Je to ovšem starý problém, který provází církve od pradávna. Víra, organizace církve a majetek. Zvláště názorně to vystupuje do popředí při velikých chrámových opravách. Jistěže naši salvátorští otcové měli na mysli při stavbě chrámu slávu boží, ale nevedl je také konkurenční duch, když vystavěli chrám, který mohl směle konkurovat velkolepým staroměstským chrámům jako je dnešní chrám Panny Marie před Týnem, nebo svatý Jakub? Salvátorský chrám není „budkou na vinici“ nebo větším sborovým domem, ale „katedrálou“, takže důkladná oprava je vždy finančně velmi náročná. Otázka tedy zněla, odkud peníze. A to nebyla jen tak jednoduchá věc.

chrám U Salvátora

*foto: Petr Vladim
fotoo.cz*

chrám U Salvátora

*foto: Petr Krížan
fotoozoo.cz*

stropní fresky

*foto: Stanislav Kočí
fotoozoo.cz*

stropní fresky

*foto: Stanislav Kočí
fotoozoo.cz*

chrám U Salvátora

*foto: Alois Prášil
fotozoo.cz*

chrám U Salvátora

*foto: Stanislav Kočí
fotozoo.cz*

svatba manželů Kocábových

fragment renesanční výzdoby

*foto: Stanislav Kočí
fotozoo.cz*

chrám U Salvátora

*foto: Jaroslav Jarolím
fotozoo.cz*

svatba manželů Kocábových

